

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Abrahamyan Afina

Slovesa s dativem v češtině a arménštině

Verbs with dative case in Czech and Armenian

Vedoucí práce: **Mgr. Andrea Hudousková, Ph.D.**

Konzultantka práce: **Mgr. Anna Sochová, Ph.D.**

Praha 2024

Poděkování

Ráda bych vyjádřila svou upřímnou vděčnost své vedoucí, Mgr. Andree Hudouskové, Ph.D., za veškerou práci a úsilí, které věnovala mé bakalářské práci. Děkuji za všechny cenné připomínky a konzultace. Velmi si vážím její pozornosti, trpělivosti a pochopení, které mi poskytovala při dokončování této práce.

Ráda bych vyjádřila své poděkování konzultantce Mgr. Anně Sochové, Ph.D., za její pomoc s arménštinou a za cenné rady, které mi poskytla během psaní této práce. Její podpora mi umožnila vytvořit a přeložit lepší příklady z arménštiny, které bylo možné porovnat s češtinou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem správně citovala všechny použité zdroje a literaturu a že tato práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia ani k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 29. 7. 2024

Abrahamyan Afina

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na podrobnou analýzu a srovnání sloves s dativem v češtině a arménštině. Cílem práce bylo identifikovat klíčové podobnosti a rozdíly mezi těmito dvěma jazyky, které patří do indoevropské jazykové rodiny, ale mají odlišná sémantická, syntaktická a morfologická pravidla užití dativu. Výzkum ukázal, že zatímco v češtině dativ obvykle označuje nepřímého příjemce děje, v arménštině má širší užití zahrnující také cíl a výsledek děje. Centrální typy syntaktických struktur s dativem se v češtině a arménštině shodují. Jedná se zejména o ditranzitivní konstrukce s trojvalenčními slovesy s významem dávání, brání a komunikace a o intranzitivní dvojvalenční slovesa vyjadřující prospěch, škodu, symetrii, podřízenost a dominanci. Na rozdíl od češtiny se však v arménštině dativ vyskytuje také v tranzitivních konstrukcích u přímého objektu s rysy [+hum] a [+def]. Dativ se v arménštině na rozdíl od češtiny objevuje také u sloves, mezi něž patří různé sémantické typy jako stavová slovesa, slovesa tělesných funkcí, slovesa pohybu, slovesa přiblížení, slovesa označující vzájemné působení nebo těsné spojení, slovesa dávání atd. Poznatky získané na základě kontrastivní analýzy dativních sloves přinášejí nový pohled na syntaktické struktury a sémantické funkce spojené s dativem v češtině a arménštině a gramatická pravidla jeho užití v obou jazycích, a mohou tak být užitečné pro lingvisty, překladatele a odborníky zabývající se srovnávací lingvistikou.

Klíčová slova

dativ, sloveso, čeština, arménština, pád, sémantické typy sloves, kontrastivní analýza

Abstract

The bachelor's thesis focuses on a detailed analysis and comparison of dative verbs in Czech and Armenian. The aim of the thesis was to identify key similarities and differences between these two languages, which belong to the Indo-European language family but have distinct semantic, syntactic, and morphological rules for the use of the dative case. The research showed that while the dative case in Czech usually indicates an indirect recipient of an action, in Armenian, it has a broader usage that also includes the target and result of an action. The central types of syntactic structures with the dative case are identical in Czech and Armenian. These primarily involve ditransitive constructions with trivalent verbs denoting giving, taking, and communication, and intransitive bivalent verbs expressing benefit, harm, symmetry, subordination, and dominance. However, unlike Czech, in Armenian, the dative case also occurs in transitive constructions with direct objects that have the features [+hum] and [+def]. Additionally, the dative case in Armenian, unlike in Czech, appears with verbs that include various semantic types such as stative verbs, bodily function verbs, movement verbs, verbs of approach, verbs denoting mutual action or close connection, giving verbs, and more. The insights gained from the contrastive analysis of dative verbs provide a new perspective on the syntactic structures and semantic functions associated with the dative case in Czech and Armenian and the grammatical rules governing its use in both languages. These findings can be useful for linguists, translators, and experts in comparative linguistics.

Key words

dative, verb, Czech, Armenian, case, semantic field, syntactic structure, contrastive analysis

Obsah

Použité zkratky.....	8
Seznam tabulek.....	9
1. Úvod.....	10
2. Slovesa s dativem v arménštině.....	11
2.1 Arménština.....	11
2.2 Pádový systém v arménštině.....	12
2.3 Dativ v arménštině.....	13
2.3.1 Rys [±hum].....	13
2.3.2 Rys [±def].....	14
2.3.3 Forma a funkce dativu.....	15
2.3.3.1 Adnominální funkce dativu.....	16
2.3.3.2 Adverbální funkce dativu.....	17
2.4 Sloveso v arménštině.....	21
2.5 Použití dativu u různých skupin sloves v arménštině.....	22
2.6 Shrnutí.....	27
3. Slovesa s dativem v češtině.....	28
3.1 Dativ v češtině.....	28
3.2 Slovesa s dativem v češtině.....	30
3.2.1 Ditranzitivní konstrukce.....	30
3.2.2 Sémantické pole sloves s dativem.....	31
3.2.2.1 Prototypická slovesa s dativem a odvozené významy.....	31
3.2.2.2 Zapojení přímého předmětu do slovesa (slovesa komunikace).....	33
3.2.2.3 Slovesa prospěchu nebo škody.....	34
3.2.2.4 Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance.....	35
3.2.2.5 Sloveso závidět.....	36
3.3 Shrnutí.....	36
4. Analytická část: Slovesa s dativem v češtině a arménštině.....	38
4.1 Metodologie práce.....	38
4.2 Dativ v arménštině a češtině.....	39
4.2.1 Význam dativu v češtině a arménštině.....	39
4.2.2 Forma dativu, synkretismus a dativní koncovky u jmen a sloves.....	40
4.2.3 Užití dativu v češtině a arménštině.....	41
4.2.4 Syntaktické struktury s dativem.....	41
4.3 Sémantické třídy sloves v češtině a arménštině.....	42
4.3.1 Ditranzitivní konstrukce: slovesa dávání a braní.....	43
4.3.2 Slovesa komunikace (se začleněným akuzativem).....	46
4.3.3 Slovesa prospěchu a škody.....	48
4.3.4 Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance.....	52
4.3.5 Další arménské skupiny sloves s dativem.....	55
4.4. Shrnutí.....	59

5. Závěr.....	61
Literatura.....	63
Elektronické zdroje.....	64
Příloha č. 1.....	65
Příloha č. 2.....	66

Použité zkratky

1 – první osoba	INF – infinitiv
2 – druhá osoba	INSTR – instrumental
3 – třetí osoba	INTR – intranzitivní
ABL – ablativ	LOC – lokál
ACC – akuzativ	MEA - moderní východní arménština
ADJ – adjektivum	NEG – negace
ADV – příslovce	NOM – nominativ
ANIM – animatum	NUM – číslovka
AUX – pomocný výraz	PL – množné číslo
CAUS – příčinná přípona	POSS – přivlastňovací zájmeno
CONJ – spojka	POST – postpozice
DAT – dativ	PRES – přičestí přítomné
DEF – určitý člen	PRET – préteritum
GEN – genitiv	PTCP – přičestí
IMP – imperativ	SG – singulár
INANIM – inanimatum	TR – tranzitivní
INDEF – neurčitý člen	V – sloveso

Seznam tabulek

Tab. 1. Slovesa dávání v češtině a arménštině.....	43
Tab. 2. Slovesa braní v češtině a arménštině.....	44
Tab. 3. Slovesa komunikace v češtině a arménštině.....	47
Tab. 4. Slovesa prospěchu v češtině a arménštině.....	49
Tab. 5. Slovesa škody v češtině a arménštině.....	50
Tab. 6. Slovesa symetrie v češtině a arménštině.....	52
Tab. 7. Slovesa podřízenosti v češtině a arménštině.....	53
Tab. 8. Slovesa dominance v češtině a arménštině.....	54

1. Úvod

Dativní pád je jedním z klíčových gramatických jevů v mnoha jazycích včetně češtiny a arménštiny. Tato bakalářská práce se zaměřuje na podrobnou analýzu a srovnání sloves s dativem v češtině a arménštině. Cílem práce je prozkoumat nejen morfologické a syntaktické vlastnosti těchto sloves, ale také jejich sémantické funkce a užití v obou jazycích.

V češtině se dativ obvykle užívá k označení nepřímého příjemce děje nebo stavu vyjadřovaného slovesem, což je často spojeno s významem orientace k jinému aktantu. Na druhé straně arménština využívá dativ nejen pro vyjádření příjemce, ale také cíle a výsledku děje. Na rozdíl od češtiny se dativní koncovky v arménštině objevují i u určitých typů sloves. Tento rozdíl v užití dativu mezi oběma jazyky je zajímavý z kontrastivního hlediska.

Práce je strukturována do několika kapitol, z nichž každá se zabývá jiným aspektem dativních sloves. Nejprve je představen teoretický rámec pro analýzu dativu v obou jazycích, následovaný podrobným popisem morfologických a syntaktických vlastností sloves s dativem. V kapitole 2 je popsán pádový systém a užití dativu a sloves v arménštině, v kapitole 3 jsou rozebrána dativní slovesa v češtině, v kapitole 4 je provedeno srovnání dativních sloves a jejich sémantických funkcí v obou jazycích.

Výzkum kombinuje tradiční lingvistické metody s moderními korpusovými nástroji, což umožňuje vytvořit ucelený obraz o užití dativu v různých kontextech. Podrobná analýza arménských sloves je podpořena daty z Eastern Armenian National Corpus (EANC).

Tato práce v kontrastivním pohledu přináší nové poznatky o gramatických strukturách a sémantických funkcích dativu v češtině a arménštině, které mohou být užitečné pro lingvisty, překladatele a další odborníky zabývající se srovnávací lingvistikou. Výsledky analýzy přispívají k hlubšímu pochopení sémantiky dativu a podobnostem i rozdílům jeho užití v obou jazycích.

2. Slovesa s dativem v arménštině

2.1 Arménština

Současná východoarménština (Modern Eastern Armenian (MEA)) patří do indoevropské jazykové rodiny a je uznávána jako samostatná větev této jazykové skupiny. Arménština se primárně dělí na dva hlavní nářeční bloky: východní arménštinu a západní arménštinu. Západní arménština se obvykle používá v zemích, jako jsou Turecko, Gruzie atd., zatímco východní arménština je hlavním jazykem užívaným v samotné Arménii. Moderní východoarménština je úředním jazykem Arménské republiky, kde jí mluví převážná většina obyvatel (97 %). (2021, sčítání lidu)

Oficiální přijetí křesťanství na začátku 4. století (301–304) vedlo k vytvoření arménské abecedy a následně k prvnímu překladu Bible do arménštiny v 5. století. (Woodard, 2008, s. 124–125).

Arménština patří do indoevropské jazykové rodiny a typologicky se řadí mezi flektivní jazyky. Tento typ jazyka se vyznačuje užitím koncovek, které se mění podle gramatických kategorií jako pád, číslo a čas. Důležitým rysem moderní východní arménštiny je také struktura věty, která je utvářena spíše na základě funkční perspektivy věty než na základě pevného základního slovosledu. To znamená, že uspořádání slov ve větě je často určováno tím, jaký prvek je považován za nejdůležitější nebo nejvýznamnější pro daný kontext, než předem stanoveným pořadím slov.

Gramatiky, které se v Arménii vydávají a rozšiřují, jsou určeny především rodilým mluvčím a pro vzdělávací účely ve školách a na univerzitách. Toto jejich zaměření může přispívat k tomu, že v nich chybí podrobné vysvětlení jazykových jevů, moderní jazykový výklad a mezinárodně standardizovaná lingvistická terminologie. Častým problémem jsou nedostatečné odborné zdroje, omezená dostupnost zahraniční lingvistické literatury on-line, absence kvalitní on-line knihovny a dalších elektronických systémů pro studium jazyka.

2.2 Pádový systém v arménštině

Pád je termín, který se v různých lingvistických tradicích chápe odlišně. V různých jazycích se pád vyjadřuje různými způsoby. Navíc lze v jednom jazyce o pádu uvažovat z různých perspektiv, a to jak z pohledu struktury (formálního a významového), tak z pohledu funkce.

V sémantické rovině věty pád vyjadřuje vztah určující význam slova ve vztahu ke slovesu, podstatnému jménu nebo jinému významovému prvku. Jinými slovy, funguje jako spojovací prvek ve dvoučlenném vztahu. (Uličný, 1995)

Tradičně arménská nominální deklinace zahrnuje sedm pádů: nominativ, genitiv, akuzativ, dativ, lokál, ablativ a instrumentál. Abelyan (1965) byl prvním arménským lingvistou, který podrobně prozkoumal arménský pádový systém a snížil počet pádů ze sedmi na pět.^{1,2} Vzhledem k tomu, že většina primární literatury se shoduje v tom, že arménština má pět pádů, bude i tato práce vycházet z tohoto předpokladu.

MEA (Modern Eastern Armenian) tedy rozlišuje pět pádů ve dvou číslech, má koncovku určitého členu a přivlastňovací přípony pro 1. a 2. osobu, které vyjadřují také demonstrativní a agentní význam, téměř výhradně používá postpozice. Pádové koncovky se připojují ke kmeni podstatného jména v jednotném nebo množném čísle. V množném čísle jsou všechny pádové koncovky stejné pro všechna podstatná jména. Rod se nerozlišuje, a to ani u zájmen.

Funkcí pádu je vyjadřovat vztahy mezi skloňovaným slovem a ostatními částmi věty. Pád je gramatický vztah, který vyjadřuje syntaktickou funkci substantiva nebo zájmena v rámci věty, konkrétně jejich vztah ke slovesu (předmět) nebo k jiným substantivům (přívlastek).

Jedním z hlavních způsobů určení pádu je podle jeho významu, protože každý pád v arménštině ukazuje na různé sémantické vztahy mezi slovy ve větě. (Woodard, 2008, s. 124–125; Dum-Tragut, 2009, s. 80; Margaryan, 2000, s.178–180)

---

¹ Přesto se ve školách děti ještě někdy učí, že je sedm pádů místo pěti, a některé prameny stále uvádějí jiný počet.

² Woodard (2008) ve své knize *The Ancient languages of Asia Minor* uvádí, že pádů je sedm, zatímco Dum-Tragut (2009) ve své práci *Armenian: Modern Eastern Armenian* zcela ignoruje nominativ a akuzativ, které jsou považovány za opory jazyka. Abelyan (1965) se také zabýval deklinací, definitivností a časovým systémem, zejména funkcí rezultativního participia.

2.3 Dativ v arménštině

Nejběžnějším a nejčastěji užívaným významem dativního pádu v arménštině je označení cíle nebo výsledku děje. Tento pád vždy ukazuje, že děj, jeho výsledek, nebo místo, kam děj směřuje, se vztahuje k objektu nebo osobě. Dativ tedy označuje, k čemu nebo ke komu se daný děj nebo jiný objekt vztahuje nebo směřuje (Agayan, 1967, s. 227). Ditranzitivní konstrukce s významem dávání jsou v arménštině také významným jazykovým prostředkem, kde dativní pád hraje klíčovou roli. Dativ se zde používá k označení nepřímého předmětu, který přijímá objekt nebo výsledek děje. Důležité je také zmínit, že užití dativu v arménštině nezávisí pouze na sémantice, ale také na řadě dalších gramatických pravidel, jako je rozlišování mezi lidskými a nelidskými objekty (rysy [+hum] a [-hum]), určitými a neurčitými objekty a syntaktickými pozicemi závislými na slovesu. Těmto dalším gramatickým pravidlům a jejich vlivu na užití dativu v arménštině se věnují následující oddíly.

2.3.1 Rys [+hum]

MEA rozlišuje kategorii lidskosti z hlediska významu a syntaxe, což znamená, že dělá rozdíl mezi podstatnými jmény označujícími lidské bytosti ([+hum]) a těmi označujícími objekty, stavy věcí a dokonce i zvířata ([-hum]). Jinými slovy, všechna jména označující osoby, včetně pracovních titulů, jsou kategorizována jako [+hum], a to i v případě personifikovaných zvířat nebo věcí. To znamená, že i šachové figurky a hrací karty jsou v podstatě vnímány jako [+hum]. Nicméně, obecně platí, že zvířata a rostliny jsou kategorizovány jako [-hum]. Avšak lexikálně daný inherentní rys [+hum] podstatného jména může být v určitých sémantických a dokonce i morfosyntaktických kontextech změněn.

Kategorie lidskosti má hlavní význam při určování pádu syntaktického předmětu u tranzitivních sloves. Obecně platí, že když je objekt lidský [+hum], používá se dativ, zatímco když je objekt nelidský [-hum], používá se nominativ. Rozlišení lidskosti je také důležité pro vyjádření pasivního objektu (logického podmětu) pasivního slovesa v holém ablativu nebo ve formě postpoziciční fráze, a dokonce i pro rozlišení různých funkcí sloves detranzitivizovaných. (Dum-Tragut, 2009)

„Pokud je přímý předmět lidský a určitý, označuje se dativem, naproti tomu u nelidských předmětů se používá nominativ. Například „Vidím chlapce“ se překládá [do arménštiny] jako *Es tesnum em tlayin*, kde *tlayin* je v dativu. Naproti tomu nelidské předměty používají nominativ. Například, „Vidím strom“ se překládá do *Yes tesnum em cary*, se slovem *cary* v nominativu.” (Gutman – Avanzati, 2013)

Jak ukazují příklady (1) a (2), určitý objekt s rysem [+hum] je ve formě dativu, zatímco objekt s rysem [-hum] je ve tvaru nominativu. Tato pravidla nám umožňují přesněji určit, jak se vztahují jednotlivé části věty k sobě navzájem, a lépe pochopit strukturu a funkci dativu v arménské gramatice (Dum-Tragut, 2009).

Užití dativu s rysem [+hum]:

(1) a.

<i>Ašakertin</i>	<i>tesa</i>
student _{DAT.DEF.HUM}	vidět _{1.SG}
Viděl jsem studenta.	

b.

<i>Mardun</i>	<i>ogneč'i</i>
člověk _{DAT.DEF.HUM}	pomoct _{1.SG.PRET}
Pomohl jsem člověku.	

Užití nominativu s rysem [-hum]:

(2) a.

<i>Girk</i>	<i>kardac'i</i>
kniha _{NOM..INDEF.INANIM}	přečíst _{1.SG.}
Přečetl jsem knihu.	

b.

<i>Car'</i>	<i>tesa</i>
strom _{NOM..INDEF.INANIM}	vidět _{1.SG.}
Viděl jsem strom.	

2.3.2 Rys [±def]

Jak jsme ukázali v oddílu 2.3.1, rozlišování rysu [±hum] ve třídě podstatných jmen vede v pozici přímého předmětu k užívání dativu u substantiv s rysem [+hum] a nominativu u jmen s

rysem [-hum]. Toto pravidlo dále interaguje s rozlišováním určitosti a neurčitosti u podstatných jmen v pozici přímého předmětu.

Pokud je přímý předmět s rysem [+hum] neurčitý, dochází k neutralizaci mezi lidským a nelidským předmětem a tento neurčitý lidský předmět je vyjádřen formou nominativu, jak ukazuje příklad (3):

(3)

Ašakert   *tesa*
student_{NOM..INDEF.HUM} vidět_{1.SG}
Viděl jsem studenta.

Neurčitý předmět s rysem [-hum] je také ve formě nominativu, jak ukazuje příklad (4):

(4)

Caṭik   *tesa*
Květina_{NOM..INDEF.INHUM} vidět_{1.SG.PRET}
Viděl jsem květinu.

Určité nesrovnalosti existují v pádovém přiřazení k přímým předmětům s rysem [+hum], které jsou neurčité: mohou být vyjádřeny v dativu, ale také v nominativu. V mluvené MEA se mnoho rodilých mluvčích také potýká s obtížemi při rozhodování, zda u zvířat použít nominativ, nebo dativ. Nicméně se zdá, že raději používají dativ pro označení živých a určitých zvířat (Dum-Tragut, 2009).

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že k hlavním případům, kdy se v arménštině používá dativ, patří:

- a. [+hum] podstatné jméno, označující určitou osobu,
- b. [+hum] podstatné jméno, označující neurčitou osobu,³
- c. [-hum] podstatné jméno, označující určitou osobu (personifikace).

2.3.3 Forma a funkce dativu

Dativní koncovky podstatných jmen mají v neurčitém významu stejný tvar jako genitiv. To vede k tomu, že mohou stejně vystupovat v různých pozicích a tyto pozice nejsou určeny samy o sobě, ale různými komunikačními prostředky. (Agayan, 1967, s. 210)

³ Jak uvedeno výše v oddíle 2.3.2, toto pravidlo není jednoznačné.

Vzhledem k pádovému synkretismu genitivu a dativu plní morfologický dativní pád různé syntaktické a sémantické funkce, které lze považovat za typické funkce morfologického genitivu i morfologického dativu. Podle arménských gramatických tradic se genitiv popisuje především jako závislý na podstatném jménu (tj. adnominální) a dativ jako závislý na slovesu (adverbální).

2.3.3.1 Adnominální funkce dativu

Následující příklady ukazují nejčastější případy adnominálního dativu. Uvedená klasifikace vychází z publikace Dum-Tragut (2009, s.85–86).

Genitiv slouží především k vyjádření vlastnictví. Jinými slovy, vyjadřuje posesivní vztah mezi řídicím podstatným jménem a podstatným jménem v genitivu/dativu. Synkretismus způsobuje, že dativ přebírá funkce genitivu, což vede k jeho širšímu užití v různých syntaktických a sémantických kontextech.

a. Přivlastňovací dativ označuje vlastnictví nebo majetek.

(5)

Gradaran-i grk'er-ě hin en.

Knihovna_{DAT} knihy_{NOM} starý jsou.

Knihy v knihovně jsou staré.

b. Dativ původu označuje osobu nebo předmět, z něhož osoba nebo předmět pochází.

(6)

hivand-i axjik-ě

nemocného_{DAT} dcera_{NOM}

dcera nemocného

c. Subjektivní dativ naznačuje vztah subjektu a predikátu; řídicí substantivum pojmenovává činnost, kterou vykonává substantivum v dativu. Subjektivní dativ lze také nahradit větou jednoduchou, v níž se podstatné jméno v dativu stává podmětem věty.

(7)

tiknoj galust-ě
dáma_{DAT} příjezd_{NOM}
příjezd dámy

d. Objektivní dativ vyjadřuje vztah mezi objektem a predikátem, což znamená, že podstatné jméno v dativu rozvíjí podstatné jméno, z něhož lze odvodit děj, který se na tomto dativu odehrává. Jinými slovy, objektivní dativ označuje osobu nebo předmět, který je přímým objektem daného děje.

(8)

paharan-i veranorogum-ě
skříně_{DAT} oprava_{NOM}
oprava skříně

(9)

ays aljka spanut'yun-ě
této dívky_{DAT} vražda_{NOM}
Vražda této dívky.

e. Dativ účelu nebo obsahu označuje účel nebo zamýšleného příjemce či obsah řídicího podstatného jména.

(10)

xal-i avart
hra_{DAT} konec_{NOM}
konec hry

2.3.3.2 Adverbální funkce dativu

Kromě adnominálních sémantických funkcí se dativní pád uplatňuje také v syntaktických pozicích závislých na slovese (adverbální funkce dativu). Existuje několik typů a způsobů užití sloves s dativem. Důležitou skutečností je, že dativní koncovky se v arménštině objevují

i u slovesných tvarů, zejména infinitivů. Tato gramatická pravidla se vztahují na různé sémantické skupiny sloves. Ve většině případů je běžné, že se dativ používá s rysem [+hum], zatímco nominativ s rysem [-hum], přesto existuje několik faktorů, které mění způsob užití dativu nejen s [+hum], ale i s jinými typy objektů. Tato pravidla jsou ovšem méně frekventovaná. Jak píše Dum-Tragut (2009), byl to arménský gramatik Asatryan, který v roce 1970 jako první podal systematický přehled interakce kategorie „lidskosti“ se zaměřením na morfologické vyjádření přímého předmětu přechodného slovesa s určitostí u přímého předmětu. V obvyklých případech, pokud se používá předmět s rysem [-hum], tak na sebe přebírá rys [+hum] tím, že poukazuje na příslušnost k osobě, a tím vysvětluje svůj vztah k [+hum]. (Dum-Tragut, 2009)

Hlavní syntaktické struktury, v nichž se užívá dativ, jsou následující:

a. Dativ ve své primární syntaktické funkci označuje [+hum] přímý předmět přechodného slovesa.

(11)

Alik-ě tes-av Ašot-in.
 Alik_{NOM} viděl_{AOR.3.SG} Ašota_{DAT}
 Alik viděl Ašota.

b. Dativ označuje nepřímý předmět trojvalenčních trojslabičných sloves.

(12)

Aškhatol-ě hačaxord-i-n tvec' vznoc-ě.
 prodavačka_{NOM} zákazník_{DAT} dát_{AOR.3.SG} přívěsek_{NOM}
 Prodavačka dala zákazníkovi přívěsek.

c. Dativ příčiny v kauzativních konstrukcích s příčinnými slovesy ukazuje na příčinu děje.

(13)

Arsen-ě ašxatol-i-n bac'el tvec' xanut'-ě.
 Arsen_{NOM} zaměstnanec_{DAT} otevřít dát_{AOR.3.SG} obchod_{NOM}
 Arsen přiměl zaměstnance, aby otevřel obchod.

Dum-Tragut (2009) uvádí, že v hovorové arménštině se objektový dativ často nahrazuje postpoziciční frází s postpozicí *hamar* „k/aby“ a infinitivem v dativním pádě.

V následujícím přehledu jsou uvedeny sémantické skupiny sloves, které se obligátně kombinují s dativem.

d. Trojvalenční slovesa „dávání“, kde dativ plní funkci nepřímého předmětu: *tal, matuc'el* „nabídnout, dát“, *araĵarkel* „navrhnout, předložit“, *pargewel* „dát, dávat“, *nvirel* „darovat“, *matnel* „zradit“, *včarel* „(za)platit“, *vačarel* „prodat“, *caxel* „prodávat“, *varjatrel* „platit, dávat mzdu, odměňovat“ atd.

(14)

inq-ě gumar e nranc' pargew-el, lav ašxatank'-i hamar.
on_{NOM.2.SG} peníze_{NOM} jim_{DAT} dávat_{INF} dobrá práce_{DAT} za
dal jim peníze za dobrou práci

e. Slovesa „přiblížení“, jako např. *motenal* „(při)blížit se“

(15)

*Sakayn Ruben-n ays pah-in npatak č'uner nra-n motenal-u.*⁴
ačkoli Ruben v tuto_{SG.N.INANIM} úmysl_{SG.NOM} neměl on_{GEN/DAT} přiblížit_{SG.GEN/DAT}
Ačkoli Ruben v tuto chvíli neměl v úmyslu se k němu přiblížit.

f. Slovesa označující vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým, jako např. *masnack'el* „(z)účastnit se“, *gorcack'el* „pracovat s, spolupracovat“, *aĵack'el* „pomáhat, asistovat“, *hamajaynel* „souhlasit s“, *ašxatack'el* „spolupracovat, přispívat“, *uleck'el* „doprovázet, vést“, *mtermanal* „sblížit se“, *barekamanal* „spřátelit se (blíže k příbuzenským vztahům)“, *canot'anal* „seznámit se“, *ěnkeranal* „spřátelit se“ atd.

---

⁴ Pádové koncovky se v arménštině objevují také u slovesa.

(16)

Na Minasyan-i het mtermanal-u matuyc'-ner er voron-um
(*K'ajaran, 1965*)⁵

on_{SG.HUM} Minasyan_{SG.GEN/DAT} spolu_{ADV} spřátelit_{SG.GEN/DAT} způsoby_{PL.NOM} hledat

Hledal způsoby, jak se s Minasyanem spřátelit.

g. Slovesa výpovědi, komunikace, jako např. *asel* „říct“, *hatordel* „hlásit, komunikovat“, *haytnel* „informovat, hlásit“, *t'eladrel* „diktovat“, *hramayel* „přikazovat, nařizovat“, *patasxanel* „odpovědět“, *xostovanel* „přiznat se“, *patmel* „sdělit, vyprávět“, *bac'atrel* „vysvětlit“, *harc'nel* „požádat“, *zekuc'el* „(na)hlásit“, *lsel* „poslouchat“, *akanj dnel* „naslouchat“ atd.

(17)

Ays bolor mtk'erě če-in xangar-um Martin-in ušadir
tyto všechny myšlenky_{PL.NOM.DEF} ne-bránily Martinovi_{DAT} pozorně
*lsel-u profesor-in. (Martin Iden, London Jack, 1966)*⁶

poslouchal_{V.TR.GEN/DAT} profesora_{SG.DAT.DEF}

Všechny tyto myšlenky nebránily Martinovi, aby profesora pozorně poslouchal.

h. Slovesa označující podobnost/analogii, jako např. *nmanvel* „podobat se“, *havasavel* „podobat se“, *hamakerpvel* „být v souladu s/do“, *hamavel* „souhlasit“, *hamapatasxanel* „korespondovat s/do“, *hamematvel* „v porovnání s“.

(18)

da nmanvel-u ě vhukner-i vors-i? (Aravot, 14.06.2008)

to podobat_{SG.DAT} čarodějnice_{NOM.GEN/DAT.HUM.PL} hon_{SG.GEN/DAT}

Bude se (to) podobat honu na čarodějnice?

i. Slovesa označující nahrazení, přenos, změnu, jako např. *p'oxel* „změnit“, *bažanel* „oddělit/oddělovat“, *kisel* „snížit o polovinu“, *p'oxadrel* „přepřavovat, přesouvat, měnit“, atd.

⁵ Všechny příklady, za kterými následuje odkaz na zdrojový text, pocházejí z korpusu EANC (Eastern Armenian National Corpus).

⁶ V arménském korpusu (EANC) je tímto způsobem odkazováno na dílo Martina Edena "Jack London".

(19)

Uremn karol eq pox-el ulekc'-in. (Trip', Ayvazyan Axasi, 2003)

proto schopni jste_{PL.PRES} změnit_{INF} společníka_{SG.DAT.DEF.HUM}

Proto jste schopni změnit společníka.

j. Slovesa označující vlastnictví nebo příslušnost, jako např. *patkanel* „patřit, náležet“, *vičakvel* „vypadnout, vyskytnout se“, *hatuk linel* „být výjimečný pro“ etc.

(20)

aydpisi mard-ik unenum en xmb-in patkanel-u zgac'um.

(Nalčajyan Albert, 2001)

takoví_{SG.NOM} lidé_{PL.NOM} mají_{V.PL.3} skupině_{SG.DAT.INANIM} náležet_{GEN/DAT} pocit_{SG.NOM}

Takoví lidé mají pocit náležet ke skupině.

2.4 Sloveso v arménštině

Arménský slovesný systém je velmi složitý a v literatuře je popisován mnoha různými způsoby (Abrahamyan, 1902; Asatryan, 1959). Někteří autoři, jako Abrahamyan, věnují více pozornosti způsobu a časování sloves, zatímco Asatryan rodům a pádům a Dum-Tragut (2009) naopak klasifikaci sloves a nefinitním slovesným tvarům.

Slovesa vyjadřují činnosti nebo stavy ve významu „co dělat“ nebo „co být“. Každé sloveso má svůj základní tvar, který obvykle končí na *-el* nebo *-al*. V arménštině lze slovesa skloňovat. Skloňování sloves se provádí především koncovkami a dalšími částicemi, které se mohou lišit od *-el* a *-al*. Arménská slovesa mají také konjugaci, která vyjadřuje následující gramatické kategorie: způsob, čas, osobu a číslo. Slovesa v arménštině vyjadřují dvě čísla (jednotné a množné) a tři osoby. Kromě toho mohou slovesa pomocí různých tvarů vyjadřovat změny slovesného rodu nebo vytvářet neosobní tvary. (Avetisyan – Začaryan, 2015, s.74)

Podle Dum-Tragut (2009) lze slovesa klasifikovat podle následujících kritérií:

1. Sémantický typ: Tato kategorie generalizuje slovesa na základě jejich sémantických vlastností, což umožňuje zachytit širokou škálu významů sloves bez nutnosti detailní definice pro každé jednotlivé sloveso.
2. Morfologické kategorie: Zahrnují syntetické a analytické formy, stejně jako kmenová a odvozená slovesa.
3. Kategorie klauzí: Tato kategorie se zaměřuje na tranzitivitu sloves.
4. Aspektový/aktiosartový typ: Rozlišuje se mezi perfektivními a imperfektivními slovesy, a také mezi progresivními a habituálními významy.
5. Typy diatezí: Slovesa v MEA mohou mít různé diateze, což závisí na sémantice slovesa. Rozlišuje se aktivní a pasivní diateze, stejně jako reflexivní, reciproční a antikauzativní slovesný rod.

V následující podkapitole se zaměříme na hlavní sémantické typy sloves v arménštině a zdůrazníme skupiny sloves, které se pojí s dativem.

2.5 Použití dativu u různých skupin sloves v arménštině

Na úvod je třeba zmínit, že u určitých sémantických typů sloves se dativní koncovky objevují u slovesných tvarů. Následující přehled popisuje základní sémantické skupiny těchto sloves a uvádí příklady jejich užití s dativní koncovkou.

a. Stavová/stativní slovesa

Stavová nebo stativní slovesa vyjadřují spíše stav nebo podmínku než děj, jako například pomocné sloveso *linel* „být“.

(21)

Sranic' heto amboľ ereko imn
 Po_{SG.ABL} tomhle_{ADV} celý_{SG.NOM} večer_{SG.NOM} moje_{SG.GEN.DEF}
ē linel-u na. (Balzak Onore dě, 1956)
 PRES.SG.3 bude_{INF.SG.GEN/DAT} moje_{SG.NOM}
 Po tomhle bude celý večer moje.

b. Slovesa tělesných funkcí

Mimovolné tělesné procesy jsou ty, které probíhají automaticky a nezahrnují změnu stavu, například: *hazel* „kašlat“, *p'řštal* „kýchnout“, *p'sxel* „zvracet“, *k'rtnel* „potit se“, *mizel* „močit“, atd.

Tato slovesa jsou vždy intranzitivní a vyskytují se s [+hum] předměty v dativu a také mohou být kauzativizována: v závislosti na sémantice slovesa mohou být morfologicky kauzativizována pomocí *-c'n-* a analyticky pomocí *tal* a infinitivu.

(22)

užel andzrev-ě prštec'n-um ě inj
 silný déšť_{NOM} kýchnout_{CAUS.PRES.PTCP} PRES.1.SG mě_{DAT}
 silný déšť mě nutí kýchnout

(23)

art'nan-um em mizel-u c'ankutyun-ic (Vonegut' Kurt' 2004–2005)⁷
 probudím_{V.INTR} PRES.SG.1 močit_{SG.GEN/DAT} přání_{SG.ABL}
 probudím se z přání vymočit se.

c. Slovesa pohybu

K slovesům pohybu se řadí determinovaná slovesa typu „přijít-odejít“ a všechna ostatní slovesa vyjadřující určitý způsob pohybu.

(24)

Mayan patrastvum ēr gnal-u hor-ě tesut'yan. (K'aĵaran, Xanzadyan Sero, 1965)
 Maya_{SG.NOM.DEF} chystala_{V.INTR} PAST.SG.3 odejít_{INF.SG.GEN/DAT} otcem_{SG.DAT.DEF} návštěvu_{SG.GEN/DAT}
 Maya se chystala odejít na návštěvu se svým otcem.

d. Slovesa polohy

Popisují statickou polohu objektu nebo osoby, např. *kangnel* „stát“, *nstel* „sedět“, *pařkel* „ležet“, *kaxel* „pověsit“, *cnki gal* „pokleknout“, *křanal* „ohnout se“, *xonarhvel* „poklonit se“, *ppzel* „krčit se/dřepět“ atd.

⁷ Přání něco dělat se vztahuje na lidské tělo, a proto se slovesa tělesných funkcí vážou k rysu [+hum], který naznačuje, že někdo něco dělá se svým tělem.

(25)

hing rope-ic heto dahlič-um nstel-u tel č'kar

(*Patmvac'k'ner, aknarkner, hek'iat'ner, Bakunc' Aksel*)

pět minuty po_{ADV} hala_{LOC} sedět_{SG.DAT.INF} místo_{SG.NOM} nebylo

Po pěti minutách nebylo v hale žádné místo k sezení.

e. Slovesa akce

Popisují vědomé úkony, které nezasahují pacienta, např. *parel* „tancovat“, *ergel* „zpívat“, *xosel* „mluvit, hovořit“, *kardal* „číst“, *grel* „psát“, atd. Akční slovesa podle Dum-Tragut (2009) mohou být dynamická (tj. zahrnují změnu) nebo nedynamická.

(26)

Parz er. Hravirum ěin parel-u Anuš-in (Čarenc Jeghiše, 1927)⁸

jasné bylo_{PAST.SG.3.V.INTR.} zvali_{V.TR PAST.PL.3} tančit_{SG.INF.V.INTR.GEN/DAT} anuš_{SG.DAT.DEF.HUM}

Bylo to jasné. Zvali Anuš k tanci.

f. Akčně-procesní slovesa popisují situace, které zahrnují jak vědomého činitele, tak zřetelně zasaženého pacienta např. *spanel* „zabít“, *krakel* „střílet“, *řardel* „rozbít“ atd.

(27)

Arxayin k'o vra voč' mek el č'i krakel-u (OPD 205-1, 2008)

neboj se tebe_{GEN} na nikdo také nebude_{SG.3.NEG} střílet_{DAT}

Neboj se, nikdo na tebe také nebude střílet.

g. Slovesa poznávání (kognitivní slovesa)

Vztahují se k mentálním procesům, jako je *gitenal* „vědět“, *karcel* „myslet, věřit“, *hišel* „pamatovat si“ atd. Subjekt těchto sloves je často považován za proživatele. Slovesa poznávání jsou intransitivní nebo tranzitivní; mohou být morfologicky kauzativizována pomocí *-c'n-*; u většiny sloves poznávání však existují silná sémantická omezení pasivizace.

---

⁸ V anglické transliteraci je jméno tohoto autora je Yegishe Charents.

(28)

Iren hišec 'nel-u šat ban ka,
mu_{DAT} připomenout_{V.CAUS.TR.SG.DAT/GEN} hodně co_{NOM}
yerb kard-um ěyi harc 'azruyc 'ě (Haykakan Žamanak, 29.03.2006)
zatímco četl jsem_{NOM} rozhovor_{SG.NOM}

Je toho hodně, co mu připomenout, zatímco jsem četl rozhovor.

h. Slovesa emocí (afektivní slovesa)

Vyjadřují emoce nebo některé druhy názorů, např. *sirel* „milovat“, *atel* „nenávidět“, *vaxenal* „bát se“. Tato slovesa mohou být intransitivní i tranzitivní. Mohou být pasivizována, ale na rozdíl od ostatních tranzitivních sloves s lidským přímým předmětem mají slovesa emocí logický agent v holém ablativu.

(29)

čičt e ayd. du sirelu mard
pravda je_{PRES.SG.3} to. jsi_{NOM.HUM.SG} milovat_{INF.SG.GEN/DAT.V.TR} člověk_{SG.NOM PRES.SG.2.NEG}
čes etel erbek' (Patmvack'ner; P'ap'azyan Vrt'anes)
nebyl_{V.INTR} nikdy_{ADV}

To je pravda. Nikdy jsi nebyl člověk, kterého bychom mohli milovat.

i. Slovesa výpovědi (performativní slovesa)

Zahrnují slovesa mluvení, jako např. *asel* „říkat“, *xosel* „mluvit“ atd.

Slovesa vyprávění jsou často ambitranzitivní⁹ a tranzitivní slovesa, kombinovaná s přímými a nepřímými předměty a tzv. vyprávěcím ablativem, ale vyskytují se také se závislými vedlejšími větami uvozenými spojkami *vor* „že“ nebo *t'e* „zda; že“.

(30)

Es eka asel-u, vor der žamanak ka (Tolstoy Lev,
1979)
jsem_{NOM} přišel_{AOR.SG.1} říct-sg.dat že_{CONJ} ještě_{ADV} čas_{SG.NOM.INANIM} je_{PRES.SG.3}
Přišel jsem říct, že je ještě čas.

⁹ V moderní východní arménštině (MEA) existují ambitranzitivní slovesa, která mohou fungovat jako intransitivní i tranzitivní bez nutnosti morfologické změny. To znamená, že stejný tvar slovesa může, ale nemusí mít přímý předmět.

j. Manipulační slovesa

Význam těchto sloves zahrnuje užití fyzické nebo rétorické síly k tomu, aby někdo jiný něco udělal, např. *stipel* „donutit“, *hramayel* „přikázat, poroučet“.

Manipulační slovesa mohou být pasivizována a kauzativizována pomocí analytické konstrukce *tal*+infinitiv, ačkoli ke kauzativizaci manipulačních sloves nedochází často. Naopak manipulační slovesa se často užívají namísto kauzativních konstrukcí.

(31)

Jez ov ě iravunk' tvel hramayel-u inj. (Anglux Jiavorě, Rid Mayn, 1958)

Vám_{DAT} kdo_{SG.NOM} PRES.SG.3 právo_{SG.NOM} dal_{V,TR} přikázat_{INF.SG.GEN/DAT} mi_{DAT}

Kdo vám dal právo mi přikázovat?

k. Fázová slovesa

Označují událost v libovolném časovém okamžiku jejího trvání, tj. ukazují na konkrétní fázi jiného slovesa, např. *sksel* „začít“, *verjanal* „zastavit, dokončit“ atd.

(32)

Šat šut-ov sksel-u enk' gn-el 230 dolar-ov (Haykakan Jamanak, 30.11.2006)

velmi brzy_{ADV} začneme_{DAT 2.PL} nakupovat 230 dolarů_{SG.INANIM}

Velmi brzy začneme nakupovat za 230 dolarů

l. Modální slovesa

Modální sloveso je typ pomocného slovesa, které se užívá k označení modality. Často se jedná o defektní slovesa, protože mají neúplné slovesné tvary. Modální slovesa mění modalitu výpovědi a začleňují do ní prvek nutnosti, povinnosti, schopnosti a dovolení. V závislosti na kontextu a konkrétních slovesech této skupiny je lze použít i s dativem.

Jak vyplývá z uvedeného přehledu, v arménštině plní dativ různé funkce napříč různými skupinami sloves. U sloves popisujících tělesné funkce se dativ často užívá k označení prožitku u [+hum] subjektů. U stativních sloves, která vyjadřují stavy nebo podmínky, se

dativ obvykle vztahuje k podmětu ve smyslu „někomu se něco stane“. Slovesa pohybu a polohy využívají dativ méně často, ale může se objevit při vyjádření cíle nebo účelu pohybu. Akční a akčně-procesní slovesa mohou využívat dativ k označení příjemce nebo beneficienta akce, a to ve spojení s přímými i nepřímými objekty. Slovesa poznávání a emocí často využívají dativ k označení proživatele nebo cíle myšlenkového či emočního procesu. Performativní slovesa užívají dativ hlavně pro označení příjemce výpovědi nebo účastníka komunikace. Manipulační slovesa pak dativ užívají k označení osoby, která je nucena nebo přinucena k určité činnosti. Fázová a modální slovesa mohou dativ využít k označení subjektu nebo objektu ovlivněného určitým fázovým nebo modálním aspektem činnosti. Celkově tedy dativ v arménštině slouží k vyjádření různých syntaktických a sémantických vztahů, jak na substantivu v pozici předmětu, tak přímo na slovese, a ukazuje tak na interakce mezi činitelem, příjemcem a proživatelem akce.

2.6 Shrnutí

Moderní východoarménština (MEA) je oficiálním jazykem Arménie a patří do indoevropské jazykové rodiny. Tradičně arménská nominální deklinace zahrnuje sedm pádů — nominativ, genitiv, akuzativ, dativ, lokál, ablativ a instrumentál. V moderní arménské lingvistice se však obvykle uvažuje o pěti pádech.

Dativ v arménštině se nejčastěji užívá k označení cíle nebo výsledku děje. Tento pád vyjadřuje místo nebo výsledek, k němuž děj směřuje, vztahuje se k osobě vyjádřené v syntaktické pozici objektu. Užití dativu v arménštině je závislé na sémantických rysech jmenného výrazu v objektové pozici. MEA rozlišuje kategorii lidskosti [+hum]. Z toho vyplývá, že podstatná jména označující osoby s rysem [+hum] jsou ve tvaru dativu, zatímco objekty, které mají rys [-hum], jsou v nominativu. Užití dativu u jmen s rysem [+hum] je dále podmíněno jejich určitostí. Pokud je objekt určitý ([+def]) a zároveň [+hum], je ve formě dativu, naopak jestliže je [+hum] a [-def], tak je většinou ve tvaru v nominativu. Tato pravidla umožňují jasně určit, jakým způsobem se jednotlivé části věty vzájemně spojují.

Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat, že přímý předmět se morfologicky označuje dativem jen za určitých podmínek. Konkrétně se jedná o případy, kdy je předmět [+hum], [+anim] a může být buď [+def], nebo [-def]. Dativem se také označují personifikovaná podstatná jména, která jsou [-anim] nebo [-hum], bez ohledu na to, zda jsou určitá nebo neurčitá.

Dativní koncovky podstatných jmen se shodují s genitivními koncovkami. Tento pádový synkretismus vede k tomu, že dativ může plnit různé syntaktické a sémantické funkce, které jsou typické i pro genitiv. Arménský dativ se spojuje se substantivy nebo se slovesy. Adnominální dativ nejčastěji vyjadřuje vlastnictví, původ, subjektivní a objektivní vztahy, obsah nebo účel. Dativ se používá také v syntaktických pozicích závislých na slovese, mezi něž patří např. přímý předmět tranzitivního slovesa, nepřímý předmět trojvalenčních sloves nebo příčina děje v kauzativních konstrukcích. Dativ se dále užívá s určitými sémantickými skupinami sloves, jako je dávání, přiblížení, komunikace nebo změna.

Arménská slovesa vyjadřují způsob, čas, osobu a číslo. Každé sloveso má svůj základní tvar, který obvykle končí na *-el* nebo *-al* a může být časován. Slovesa lze klasifikovat podle sémantických typů, morfologických kategorií, kategorie klauzí, aspektových typů a typů diatezí. Sémantické typy zahrnují např. stavová slovesa, tělesné funkce, pohybová slovesa, akční slovesa, kognitivní slovesa, slovesa emocí, slovesa výpovědí, slovesa manipulace, fázová slovesa, modální slovesa a řadu dalších. Všechny podskupiny uvedené zde lze podle pravidel arménské gramatiky použít s dativem. Hlavním významem dativu je směřování děje k něčemu, obvykle k [+hum] agentu. Dativ lze užít také s rysem [-hum], pokud je objekt personifikován.

3. Slovesa s dativem v češtině

3.1 Dativ v češtině

Současní čeští autoři většinou vnímají pád jako součást syntaxe, často ho však redukuje na vztah mezi predikátem a podstatným jménem, které reprezentuje účastníka větné sémantiky (Daneš, 1981; Sgall, 1967). Pád je pak chápán jako regulátor typu „agens“, „patiens“, „okolnosti“ apod. (Uličný, 2000, s. 11–17; Uličný, 1995, s. 125–126)

Dativ označuje, že aktant v této pozici má specifickou sémantickou roli. Kromě „nepřímé účasti na ději nebo stavu vyjadřovaném slovesem“ je pro něj charakteristický také prvek „směřování k jinému aktantu“ (Grepl – Karlík, 1998). Podle Friedové (2013) dativ označuje argument, který je nepřímo zasažený dějem, na rozdíl od akuzativního objektu. Poldauf (1962, s. 343) uvádí, že různé dativní významy mají společný široký význam zájmu, což znamená, že některé předměty, osoby, myšlenky, činnosti a události patří do individuální sféry

člověka. V tomto smyslu neexistuje ostrý rozdíl mezi vázanými (valenčními) a nevázanými (nevalenčními) dativy.

Dativ je vedle akuzativu druhým základním pádem pro vyjádření předmětu. Na rozdíl od akuzativního předmětu je dativní předmět pevněji spojen s významem: obvykle označuje objekt, ke kterému děj směřuje a který je na něm nějak zainteresován. (Grepl – Karlík, 1998)

Podle Grepla a Karlíka (1998) konkrétní významy dativu zahrnují:

1. příjemce dávání (recipient): „*Daroval matce růže.*“
2. původního vlastníka něčeho, co je mu bráno: „*Někdo mi ukradl peněženku.*“
3. osobu, která něco prožívá (experiens): „*Vadí mi, že pořád prší.*“
4. osobu, vůči které něco hodnotíme (iudikant): „*Pavlovi nejde matematika.*“¹⁰

Naproti tomu neživotný dativní předmět je omezen na malý počet sloves: „*Rozuměl dobře matematice.*“ Životný i neživotný dativní předmět se vyskytuje u některých reflexivních sloves vyjadřujících psychosomatické reakce: „*Smát se vtipu.*“

Dativní valence je v dnešní češtině velmi pevná a zpravidla se nemění na akuzativní. Jedinou výjimkou jsou slovesa *učit*, *vyučovat* a *učit se*, která vedle původní dativní valence *učit něčemu*, *učit se něčemu* mají také novou akuzativní valenci *učit něco*, *učit se něco*. (Grepl – Karlík, 1998, s. 49, 244)

Pády mají dvě klíčové funkce, které jsou úzce propojené. Kromě označení role podstatného jména v konkrétním kontextu také vyjadřují, jak tuto roli interpretuje mluvčí. Tato druhá funkce je zvláště výrazná u tzv. pragmatických užití pádů, například u etického a emocionálního dativu.¹¹

Etický dativ je převážně subjektivní a slouží k upoutání pozornosti posluchače. Mluvčí využívá tento druh dativu, aby zapojil posluchače do svého vyprávění. Emocionální dativ naznačuje, že mluvčí má k události vztah, i když se jí ve skutečnosti neúčastní. (Janda, 1993) Tyto druhy dativu nejsou předmětem bakalářské práce a další pozornost bude věnována pouze dativu vazebnému (valenčnímu).

---

¹⁰ Příklady 1–4 jsou převzaty z publikace Grepla a Karlíka *Skladba češtiny* (1998).

¹¹ Pragmatická funkce také může ovlivnit, zda se vlastnictví vyjádří genitivem nebo dativem, nebo zda se predikátové podstatné jméno označí nominativem nebo instrumentálem.

3.2 Slovesa s dativem v češtině

Slovesa s dativem v češtině lze rozdělit do tří základních skupin: ditranzitivní slovesa, slovesa komunikace a dativní slovesa (Janda, 1993). Ditransitivní slovesa jsou ta, která vyžadují dva objekty – přímý objekt v akuzativu a nepřímý objekt v dativu. Tato slovesa často vyjadřují akce, při kterých je něco dáváno nebo poskytováno někomu jinému. Slovesa komunikace jsou ta, která zahrnují přenos informací mezi mluvčím a posluchačem. V těchto konstrukcích může být akuzativní objekt nepovinný, ale dativní objekt je užit k označení adresáta komunikace. Dativní slovesa jsou ta, která vyžadují dativní objekt bez možnosti vyjádřit přímý objekt v akuzativu. Tato slovesa často vyjadřují vztahy prospěchu nebo škody a další typy vztahů mezi subjektem a objektem v dativu.

3.2.1 Ditransitivní konstrukce

Centrální funkcí dativu v češtině je označovat nepřímý předmět v ditranzitivních konstrukcích. Mnohé dativní předměty jsou vázány na specifické třídy predikátů a mají funkci různých jejich argumentů (proživatel, příjemce, cíl atd.) v závislosti na významu predikátu. (Janda, 1993)

Podle Grepla a Karlíka (1998) vyjadřuje ditranzitivní konstrukce především významy jako objektové vlastnictví a mentální vlastnictví. V případě objektového vlastnictví jde o mikrosituace¹², kdy někdo způsobí, aby někdo jiný něco (ne)měl. U fyzických předmětů to na jedné straně znamená způsobit, že někdo něco má, například *dát, věnovat, darovat, odevzdat, prodat, půjčit, obětovat, vrátit, poskytnout* atd.

Důležitou podtřídou tohoto typu sloves jsou predikáty, kde agens není přímým vlastníkem, ale způsobuje, že někdo jiný něco má, jako například *koupit, obstarat, sehnat, opatřit, objednat, předplatit, zmluvit, rezervovat, zajistit, vypůjčit, zabezpečit* atd.

Na druhé straně může jít o způsobení toho, že někdo něco nemá, jako u sloves *brát, vzít, krást, zabrat, odcizit, zabavit, odejmout, konfiskovat* atd., kde dativní argument označuje držitele předmětu, aniž by bylo specifikováno, zda byl předtím vlastníkem.

U abstraktních objektů jde o způsobení toho, že někdo má nějaký abstraktní objekt, jako fyzický nebo psychický stav, pocit, vlastnost, např. *dát, poskytnout, udělit, dodat, nahnat, zjednat, opatřit* atd.

---

¹² Mikrosituace vymezují základní syntakticko-sémantické třídy predikátorů.

Mentální vlastnictví představuje mikrosituace, kdy někdo způsobí, že někdo něco (ne)ví, tedy že někdo (ne)má nějakou informaci, jako *říct, oznámit, sdělit, vysvětlit, šeptat, tvrdit, naznačit, telefonovat, zvěstovat, vzkázat, napovědět, napsat; zatajit; slíbit, nabídnout, přísahat, garantovat* atd.

Další významovou modifikací je, že někdo (ne)má nějaké instrukce, např. *rozkázat, nařídit, poručit, doporučit, radit, předepsat, nadiktovat; dovolit, umožnit, dopřát, tolerovat* atd. (Grepel – Karlík, 1998; Friedová, 2013)

3.2.2 Sémantické pole sloves s dativem

Sémantikou dativu v češtině se podrobně zabývala řada autorů (Šmilauer, 1966; Poldauf, 1962; Uličný, 1995; Friedová, 2013). V této práci vyjdeme z pojetí L. Jandy (1993), která popisuje síť významových vztahů vyjadřovaných dativem na základě metaforického rozšíření, které může přenést vztahy popsané základním kognitivním schématem do jiného sémantického pole. Toho lze dosáhnout prostřednictvím synonymie, antonymie a metonymie, nebo mapováním pádových vztahů na subjektivní vnímání mluvčího v rámci řečových aktů.

3.2.2.1 Prototypická slovesa s dativem a odvozené významy

Prototypický dativ vyjadřuje recipienta slovesa *dát*. Na základě synonymie, antonymie a metonymie se tento základní význam rozšiřuje na další sémantické skupiny sloves.

Na základě synonymie se prototypický význam slovesa „dát“ s dativním doplněním, které funguje jako nepřímý předmět, rozšiřuje na sémanticky příbuzné výrazy jako například „poslat (do)“ a „koupit (pro)“. Konkrétní příklady zahrnují slovesa: *podávat, nabízet, předkládat, přisunovat, přinášet, prezentovat, odevzdávat, dodávat, vracet, postupovat*, atd.

Pomocí antonymie se původní význam „dávat“ rozšiřuje na „brát“. Tímto způsobem se dostáváme ke skupině sloves s významem braní, kde předmět přechází z vlastnictví dativního argumentu. Mezi slovesa braní, která mohou být doplněna nepřímým předmětem, patří například *brát, odnímat, krást, zabavovat, trhat, rvát, šlohnout, štipnout, vyvlastňovat* a další.

Prostřednictvím metonymického významového posunu vznikají intranzitivní významy dávání a brání. Příklady intranzitivních sloves dávání jsou např. *nadbíhat, přibližovat se, oddávat se, patřit, příslušet, stačit, připadat, stávat se*, atd.

Naproti tomu příklady intranzitivních sloves brání jsou např. *ujíždět, utíkat, ucházet, unikat, uprchnout, scházet, chybět, vyhýbat se, ztrácet se, odrůstat*, atd.

Sloves s prototypickým užitím dativu s významem dávání je poměrně malý počet. Přesto jsou tato slovesa velmi frekventovaná a popisují situaci, která je v rámci lidské zkušenosti základní (Janda, 1993). Jejich nepřímý předmět je typickým příkladem dativního argumentu, jak ukazuje příklad (33a).

(33)

a. Ludmila_{NOM} mu_{DAT} dala kytku_{ACC}

b. *Ludmila_{NOM} pro něj dala kytku_{ACC}¹³

Tento typ nepřímého dativního předmětu představuje centrální případ sémantického pole dativu a v žádném případě ho nelze nahradit předložkovou frází, jak ukazuje negramatický příklad (33b).

Jak upozorňuje Janda (1993), dativní argument slouží jako objekt slovesa a zároveň může být subjektem dalšího potenciálního slovesa, je zároveň ovládaný a ovládající. Tato dvojí role naznačuje, že referent v dativu musí být schopen jak přijímat akci, tak na ni reagovat.

Potenciální role dativu jako aktéra nějaké další akce je zásadním prvkem, který ho odlišuje od jiných pádů, a různé variace této role vysvětlují různé významy dativu. Tento charakteristický rys omezuje třídy podstatných jmen, které mohou být použity v dativu. Musí označovat referenty, které jsou schopné provádět nějakou akci s objektem v akuzativu, což vysvětluje převahu podstatných jmen označujících osoby a osobních zájmen v dativu, jak uvádí Greenberg (1974, podle Janda, 1993, s. 56) pro ruštinu.

Pro český dativ je tak ve většině případů charakteristický rys [+anim], anebo alespoň potenciální možnost dativní argument takto interpretovat, jak ukazují příklady (34a) a (34b).

---

¹³ Hvězdička (*) označuje negramatický příklad.

(34)

a. #¹⁴Dala jsem_{AUX} svoje knihy_{ACC} pokoji_{DAT}

b. Dala jsem_{AUX} svoje knihy_{ACC} knihovně_{DAT}¹⁵

Nelze říci (34a), protože místnost není schopna s knihami nic udělat. Naproti tomu je možné říci (34b), a to proto, že předpokládáme, že v knihovně jsou lidé, kteří převezmou odpovědnost za katalogizaci a umístění knih. (Janda, 1993)

Ditranzitivní konstrukce lze tedy chápat jako větné rámce s trojvalenčními predikáty, v nichž přímý předmět má sémantický rys [-anim] a nepřímý předmět je realizován jako bezpředložkový argument s rysem [+anim] a sémantickou rolí příjemce nebo adresáta. Role adresáta je spojena se slovesy komunikace, zatímco u sloves dávání a brání se předpokládá přiřazení role příjemce. (Daneš a kol., 1987, s. 202n.)

3.2.2.2 Zapojení přímého předmětu do slovesa (slovesa komunikace)

Prototypický význam dativu se na základě metonymie rozšiřuje na slovesa komunikace, u nichž se jedná o dávání signálů (Janda, 1993). U některých z těchto sloves je specifikace povahy přímého předmětu natolik přesná, že jeho výslovné uvedení je nadbytečné nebo alespoň nepotřebné. Tato slovesa často zahrnují předávání signálů, ať už verbálních nebo neverbálních, což je spojuje se slovesy komunikace, o nichž jsme se již zmínili v souvislosti s nepřímými předměty. Tato skupina sloves se pojí s dativem a mnoho z nich je úzce spojeno s konceptem užitku a škody.

Do této skupiny patří slovesa vyjadřující verbální signály jsou *přisvědčovat, děkovat, přát, blahopřát, gratulovat, připomínat, lhát, kondolovat, hrozit, tykat, vykat, telefonovat* a také všechny neverbální signály, tresty, dávání peněz nebo dárků, jako jsou např. slovesa *tleskat, salutovat, signalizovat, naplácat, nabít, platit, přispívat, obětovat*, atd.

Skupina sloves s přímým předmětem zapojeným do významu slovesa tvoří přechod od ditranzitivních sloves k čistě dativním slovesům, o nichž pojednávají oddíly 3.2.2.3 a 3.2.2.4.

¹⁴ Křížek (#) označuje gramaticky správný, ale sémanticky nepřijatelný příklad.

¹⁵ Použité příklady jsou převzaty z publikace L. Jandy *A Geography of Case Semantics : The Czech Dative and the Russian Instrumental* (1993).

3.2.2.3 Slovesa prospěchu nebo škody

Intranzitivní slovesa dávání a brání, která zahrnují přítomnost příjemce, jsou na základě metonymie propojena s kategorií sloves prospěchu a škody. Koncept prospěchu je v podstatě abstrakcí dávání, protože příjemce získává nějaký užitek. Škoda je jeho opakem, jelikož prospěch je odebrán nebo je působeno zlo. Příklady sloves prospěchu a škody představují např. slovesa *vyhovovat, hodit se, líbit se, slušet, lahodit, chutnat, vadit, škodit, ubližovat, překážet, nesesedět, hrozit*, atd.

Na rozdíl od prototypických sloves s dativem je u této skupiny sloves vedle dativu možné užít předložkové fráze s prepozicemi *pro* a *od*. Předložka *pro* se užívá pouze ve spojení s pozitivními konotacemi, tedy prospěchem. V případě škody dativ obvykle naznačuje vlastnictví předmětu. V těchto případech lze někdy místo dativu užít předložku *od* bez výrazné změny významu. Je třeba zmínit, že rozdíl mezi fakultativním valenčním dativem vyjadřujícím adresáta či recipienta a nevalenčním dativem vyjadřujícím beneficienta není vždy jasný (Poldauf, 1962, s. 337).

Pokud jsou specifikovány části těla, má dativ úzký vztah k významu vlastnictví, jak ukazuje příklad (35).

(35)

Je_{3.SG} jí_{DAT} smutno v srdci.

Jak poznamenává Piťha (1971, podle Jandy, 1993, s. 88), dativ vlastnictví je určen spíše lexikálním obsahem a mimojazykovými znalostmi než syntaxí. Pouze na základě mimojazykové skutečnosti je možné určit, zda dativ označuje příjemce prospěchu/škody, nebo vlastníka, srov. příklad (36).

(36)

Opravil mi_{DAT} počítač.

3.2.2.4 Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance

Nepřechodná slovesa s dativním argumentem mohou vyjadřovat vztahy symetrie, podřízenosti, nebo dominance.¹⁶

U sloves označujících symetrické vztahy jsou nominativní subjekt a dativní objekt přibližně shodné co do síly, např. (*podobat se*), (*rovnat se*), *odpovídat*, (*vyrovnat se*), *konkurovat*, *bránit*, *odporovat*, *oponovat*, (*protivit se*), atd.¹⁷

Slovesa podřízenosti popisují situaci, v níž se entita vyjádřená nominativem ocitá v situaci řízené dativní entitou. Mezi tato slovesa patří např. *otročit*, *sloužit*, *pomáhat*, *asistovat*, *podlézat*, *podkuřovat*, *podrobovat se*, *vzdávat se*, *patřit*, *příslušet*, *náležet*, *propadat*, *podléhat*, *povolovat*, *ustupovat*, *důvěřovat*, *stranit*, *věřit*, *rozumět*, *divit se*, *podívat se*, *učit se*, *zvykat si* atd.

Poslední skupina sloves vyjadřuje vztah dominance, kde převaha síly je na straně entity v nominativu. Tato slovesa označují ustanovení moci nad jiným a použití dativu je zde zásadní, protože vládnout lze pouze subjektům, které mají vlastní vůli a schopnost jednat. Příklady sloves vyjadřujících dominanci jsou např. *vládnout*, *dominovat*, *předsedat*, *učarovat*, *imponovat*, *poroučet*, *těšit se*, *vnucovat se*, *naslouchat (telefonním hovorům)* atd. (Janda, 1993)¹⁸

---

¹⁶ Grepl a Karlík považují tyto významové vztahy za mikrosituace vyjadřující vztahy korelace (1998, s. 122).

¹⁷ Některá slovesa jsou v závorkách, protože vyžadují zvrtnou částici *se*, která pochází z akuzativního zvrtného zájmena, takže de facto mají přímý předmět. Tato slovesa jsou však běžně uváděna mezi dativními slovesy, protože poskytují dostatečnou sémantickou motivaci pro použití dativu.

¹⁸ Janda (1993) uvádí, že na rozdíl od sloves vyjadřujících podřízenost nejsou slovesa dominance spojena s dativními slovesy, která by naznačovala ukončení tohoto vztahu. Například v češtině existuje sloveso *abdikovat*, ale podobná slovesa obvykle znamenají odejít nebo odcházet. Tento jev přesahuje oblast lingvistiky, protože lidé se neustále snaží vyhnout podřízenosti, což je reflektováno v mnoha slovech.

3.2.2.5 Sloveso *závidět*

Užití dativu u slovesa *závidět* není spojeno se slovesy dávání, (a)symetrickým vztahem, ani s dativem prospěchu. Místo toho vychází z významu dativu vlastnictví, protože *závidět* znamená, že předmět slovesa (vyjádřený nebo ne) je v držení jiné osoby. (Janda, 1993)

3.3 Shrnutí

Dativ v češtině označuje aktanta, jenž má nepřímou účast na ději nebo stavu vyjadřovaném predikátem. Typicky se pojí s významem orientace děje nebo stavu k jinému aktantu a často označuje argument nepřímě zasažený dějem. Obecným významem dativu je široce pojatý zájem, což znamená, že objekty, osoby, myšlenky, činnosti a události patří do individuální sféry člověka. Vedle akuzativu je dativ druhým základním pádem pro vyjádření předmětu, spojeným s významem označujícím objekt, ke kterému děj směřuje a který je na něm nějak zainteresován. Dativ má různé funkce, které mohou označovat příjemce dávání, původního vlastníka, kterému bylo něco vzato, expirienta, tedy osobu prožívající určitou situaci, nebo iudikanta, osobu, vůči které něco hodnotíme. Kromě těchto sémantických funkcí má dativ i pragmatická užití, jako je etický a emocionální dativ, které zdůrazňují subjektivní vztah mluvčího k události.

Slovesa s dativem v češtině lze rozdělit do tří základních skupin: ditranzitivní slovesa, slovesa komunikace se začleněným předmětem a dativní slovesa. U prototypických sloves dativ označuje nepřímý předmět ve větách vyjadřujících objektové a mentální vlastnictví, např. slovesa jako *dát* nebo *poskytnout* vyjadřují, že někdo něco má, zatímco slovesa jako *vzít* nebo *ukrást* ukazují, že někdo něco nemá. Mentální vlastnictví znamená, že někdo má nějakou informaci nebo instrukce, patří sem např. slovesa *říct*, *sdělit* nebo *rozkázat*. Slovesa komunikace implicitně specifikují povahu přímého předmětu, a proto tento předmět nemusí být nutně vyjádřen. V tomto smyslu tato skupina sloves představuje přechod k čistě dativním slovesům. Slovesa komunikace vyjadřují podávání signálů, verbálních nebo neverbálních, a jsou úzce spojena s čistě dativními slovesy nebo s koncepty užítku a škody. Mezi příklady takových sloves patří *děkovat*, *přát*, *hrozit* nebo *telefonovat*. K dativním slovesům se řadí slovesa prospěchu nebo škody a dále slovesa vyjadřující symetrický vztah, podřízenost nebo dominanci. Slovesa prospěchu nebo škody zahrnují intranzitivní slovesa dávání a brání.

Prospěch je vedle dativu často signalizován předložkou *pro*, zatímco škoda je obvykle vyjádřena dativem a v některých případech též předložkou *od*. Pokud jsou specifikovány části těla, mají dativní výrazy blízko k významu vlastnictví.

Prototypické dativní významy mohou být rozšířeny pomocí metafory, synonymie, antonymie a metonymie. Tato rozšíření zahrnují širokou škálu situací od dávání a brání po verbální a neverbální komunikaci a pokrývají beneficienty i recipienty. Díky synonymii se dativ vedle slovesa *dát* uplatňuje rovněž u sloves *poslat* nebo *koupit*. Antonymie rozšiřuje užití dativu na slovesa s opačným významem, jako *vzít* nebo *krást*. Na základě metonymie se dochází ke slovesům vyjadřujícím dávání signálů či peněz, např. *salutovat*, *platit*, *obětovat*, a také ke slovesům vyjadřujícím prospěch a škodu, např. *vyhovovat*, *hodit se*, *líbit se*, atd. Intransitivní slovesa s dativním doplněním se dále dělí do tří kategorií: symetrické vztahy, podřízenost a dominance. Symetrické vztahy popisují situace, kde jsou nominativní subjekt a dativní objekt přibližně shodné, např. *podobat se*, *odpovídat*. Slovesa podřízenosti vyjadřují, že nominativní entita je řízena dativní entitou, např. *sloužit* nebo *pomáhat*. Slovesa dominance označují nastolení moci nad jiným, jako *vládnout* nebo *imponovat*.

4. Analytická část: Slovesa s dativem v češtině a arménštině

V této kapitole se zaměřím na podrobné srovnání českých a arménských sloves s dativem. Nejprve shrnu základní podobnosti a rozdíly mezi arménštinou a češtinou, které se týkají formy, významu, užití a sémantických funkcí dativu v obou jazycích. Dále se budu věnovat podrobnému srovnání sloves s dativem v rámci jednotlivých sémantických skupin.

Podkapitola 4.2 (Dativ v arménštině a češtině) poskytne obecný přehled o užití dativu v obou jazycích a shrne základní podobnosti a rozdíly v jejich morfologických a syntaktických charakteristikách. V oddíle 4.2.1 bude podrobně popsána sémantika dativu. V oddíle 4.2.2 budou zachyceny morfologické charakteristiky dativu, včetně synkretismu mezi dativem a jinými pády. V oddíle 4.2.3 bude pozornost věnována gramatickým pravidlům užití dativu. V oddíle 4.2.4 se zaměřím na porovnání syntaktických struktur s dativem v češtině a arménštině. Podkapitola 4.3 (Sémantické třídy sloves v češtině a arménštině) představuje hlavní část práce, kde budou porovnána česká a arménská slovesa na základě jejich významu, konkrétně ditranzitivní konstrukce, slovesa komunikace, slovesa prospěchu a škody a slovesa symetrie, podřízenosti a dominance. V oddíle 4.3.5 se budu věnovat také skupinám arménských sloves, která nemají dativní protějšky v češtině. Česká a arménská slovesa s dativem jsou v této podkapitole zachycena v podobě přehledných tabulek, pozornost je věnována podobnostem a rozdílům v jejich významu a užití.

4.1 Metodologie práce

Při zkoumání a překladu arménských sloves jsem využila slovník Nayiri (2024), který poskytuje detailní překlady a kontexty užití slov. Tento slovník byl klíčový pro identifikaci přesných významů a sémantických nuancí arménských sloves a jejich srovnání s českými ekvivalenty.

Analýza českých a arménských sloves zahrnovala několik kroků. Nejprve jsem identifikovala a shromáždila slovesa s dativem na základě slovníků a odborných publikací. Poté jsem rozdělila slovesa do sémantických skupin a následně jsem vytvořila tabulky pro přehledné porovnání sloves s dativem v obou jazycích. Nakonec jsem podrobně popsala jejich sémantické funkce a syntaktická pravidla užití. Primárním zdrojem informací byla publikace L. Jandy (1993), která obsahuje systematickou klasifikaci českých sloves s dativem na základě jejich významu, což bylo nezbytné pro srovnání s arménštinou. Tyto informace jsem doplňovala příklady z Jelínka (2015), v jehož práci jsou uvedena nejčastěji užívaná česká

slovesa s dativem. Publikace Dum-Tragut (2009) byla klíčová pro pochopení morfologie a syntaxe arménských sloves s dativem a sloužila jako hlavní zdroj pro porovnávání arménských sloves se slovesy uvedenými ve výše zmíněných pracích. K tomu jsem také využila publikaci Sarkisiana (2023) a *Armenian Verbs* (2020), které poskytly konkrétní příklady a kontexty užití arménských sloves.

Nejvýznamnějším prvkem bylo také využití Eastern Armenian National Corpus (EANC), který obsahuje texty z let 2007–2009 s více než 110 miliony tokenů. Tento korpus zahrnuje také elektronickou knihovnu s přístupem k více než 100 klasickým arménským titulům, které lze kompletně prohledávat. Hlavním způsobem, jak jsem vyhledávala slovesa, která se pojí s dativem, bylo vyhledávání podle lexémů jednotlivých sloves, která jsou kategorizována jako dativní, a také použití rysu [+hum] pro označení lidských aktantů. Některá jednoslovná česká slovesa jsou v arménštině složena ze dvou slov. Tato dvouslovná slovesa byla vyhledávána pomocí jednotlivých lexémů zvlášť a také kombinací jejich slovních tvarů (wordform v Eastern Armenian National Corpus (EANC)), abych zjistila, zda se výsledky liší (viz příloha č. 2).

Takto strukturovaný přístup k analýze poskytuje podrobný vhled do podobností a rozdílů mezi českými a arménskými slovesy s dativem a lepší pochopení jejich užití v obou jazycích. Mimo to nám také umožňuje lépe porozumět sémantice dativu a gramatickým strukturám s dativem, které se ve zkoumaných jazycích vyskytují.

4.2 Dativ v arménštině a češtině

Přestože arménština i čeština patří do indoevropské jazykové rodiny, vykazují v užití dativu zásadní rozdíly, které se týkají sémantických funkcí, morfologických charakteristik a syntaktických pravidel užití. Následující oddíly se budou podrobně zabývat právě shodami a rozdíly mezi oběma jazyky, což nám umožní lépe pochopit, jak se dativ v těchto jazycích užívá a jaké jsou jeho specifické rysy v každém z nich.

4.2.1 Význam dativu v češtině a arménštině

Základním významem dativu v obou jazycích je označovat aktanta, ke kterému děj (nepřímo) směřuje, tedy nepřímého účastníka děje, nebo aktanta, který je na ději zainteresován. Dativ v obou jazycích vyjadřuje, že činnost je vykonávána pro někoho nebo vůči někomu. Tento pád často vztahuje děj ke konkrétnímu objektu nebo osobě, což je podobné v arménštině i češtině.

Typickým užitím dativu v obou jazycích jsou ditranzitivní konstrukce s významem dávání a brání.

Dativ v obou jazycích také označuje různé druhy prospěchu a škody (např. významy „pomáhat“, „škodit“) a vyjadřuje vztahy orientace a zájmu. Používá se k označení recipienta (osoba, která něco přijímá), beneficianta (osoba, která má z děje prospěch), iudikanta (osoba, vůči které něco hodnotíme) a expirienta (osoba, která něco prožívá).

V arménštině se dativ používá také k označení cíle nebo výsledku děje. Tento pád indikuje, že děj, jehož výsledek nebo místo, kam směřuje, se vztahuje k objektu nebo osobě (více v oddílu 4.2.4). V češtině těmto strukturám obvykle odpovídají tranzitivní slovesa s objektem v akuzativu.

Na rozdíl od češtiny, kde je význam dativu přísně vymezený, vykazuje arménština větší flexibilitu díky synkretismu s genitivem. Hlavním významem dativu v arménštině je směřování děje k něčemu, často k [+hum] agentu. Dativ se zde používá také s [-hum] podstatnými jmény, pokud jsou personifikována. Tento synkretismus umožňuje, aby dativ plnil funkce typické pro oba pády, což poskytuje širší spektrum užití (podrobněji viz 4.2.2). V češtině je dativ pevně spojen s významem a není zaměňován s jinými pády.

4.2.2 Forma dativu, synkretismus a dativní koncovky u jmen a sloves

V arménštině je dativní forma stejná pro všechna podstatná jména bez ohledu na rod a číslo, na rozdíl od češtiny, kde je volba dativní koncovky na rodě a čísle závislá. Dativní koncovky (dativní koncovky v arménštině jsou v singuláru *-in* a v plurálu *-nerin*) podstatných jmen mají v neurčitěm významu stejnou formu jako genitiv. To vede k tomu, že v moderní východní arménštině (MEA) dochází k synkretismu mezi dativním a genitivním pádem, což znamená, že jejich koncovky jsou ve většině případů stejné. Díky synkretismu mezi dativem a genitivem v arménštině má dativ širší spektrum významů a funkcí. Tento synkretismus vede k tomu, že dativní koncovky mohou plnit různé sémantické funkce, které jsou typické i pro genitiv, jako například přivlastňování nebo vyjádření původu.

Naproti tomu v češtině je synkretismus mezi dativem a genitivem okrajový jev. Dativní koncovky jsou specifické a odlišné od genitivních, což umožňuje jednoznačné rozlišení mezi těmito pády.

Na rozdíl od češtiny se dativní koncovky v arménštině mohou objevit i u sloves, nejčastěji ve formě infinitivu (viz oddíl 2.3.3.2 a podkapitola 2.5). Dativní koncovky se nejčastěji objevují u následujících typů sloves: trojvalenčních sloves dávání, sloves přiblížení, sloves

označujících vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým, sloves výpovědi a komunikace, sloves označujících podobnost nebo analogii, sloves nahrazení a přenosu a sloves označujících vlastnictví nebo příslušnost, atd. (viz oddíl 2.3.3.2)

4.2.3 Užití dativu v češtině a arménštině

Zatímco v češtině je užití dativu vázáno především na sémantiku sloves a aktantů (viz 4.2.1), v arménštině je jeho užití podmíněno dalšími gramatickými pravidly. Arménština rozlišuje mezi lidskými a nelidskými objekty (rysy [+hum] a [-hum]), což ovlivňuje užití dativu. Když je přímý předmět lidský a určitý ([+hum] a [+def]), používá se dativ, zatímco u nelidských předmětů se používá nominativ. Navíc arménština rozlišuje mezi určitými a neurčitými objekty, což v některých případech může rozdíl mezi rysy [+hum] a [-hum] neutralizovat. Obecně platí, že přímý předmět se morfologicky označuje dativem, pokud jde o:

1. [+hum], [+anim], [+def],
2. [+hum], [+anim], [-def],
3. personifikovaná podstatná jména [-anim/-hum] bez ohledu na to, zda jsou určitá nebo neurčitá.

Toto porovnání ukazuje, že zatímco základní funkce dativu v obou jazycích je podobná, existují významné rozdíly v gramatické struktuře a užití tohoto pádu. Arménština má díky synkretismu širší spektrum funkcí dativu, zatímco čeština má kompaktnější a specificky zaměřený význam dativu. Naproti tomu užití dativu v arménštině podléhá dalším gramatickým pravidlům, zejména přítomnosti rysu [+hum].

4.2.4 Syntaktické struktury s dativem

Centrální funkcí dativu v češtině i arménštině je označování nepřímého předmětu v ditranzitivních konstrukcích. Mezi typická trojvalenční slovesa, která se v těchto syntaktických strukturách objevují, patří v obou jazycích slovesa dávání, braní a slovesa komunikace. Slovesa dávání vyjadřují situace, kdy jeden aktant (dárce) předává určitý objekt jinému aktantu (příjemci). Prototypickým příkladem je české sloveso *dát* a jeho arménský ekvivalent *tal*. K základním slovesům braní, která vyjadřují, že jeden aktant něco odebírá druhému, patří české *vzít* a arménské *verc 'nel*. Slovesa komunikace, která vyjadřují předávání informací, reprezentuje především české sloveso *říct* a jeho arménský protějšek, sloveso *asel*. Dativ se v obou jazycích uplatňuje také u dvojvalenčních sloves. Tato slovesa se mohou pojit

a) s [+hum] nebo b) s [-hum] objekty. První skupina zahrnuje slovesa vyjadřující prospěch nebo škodu, symetrii, dominanci či podřízenost. V češtině sem patří například slovesa *vyhovovat*, *vadit*, *podobat se* a *sloužit*. Arménština má podobná slovesa jako *bavararel* „vyhovovat“, *vnasel* „škodit“ a *nmanvel* „podobat se“. Tato slovesa často vyjadřují vztah mezi dvěma lidskými aktanty, kde jeden působí na druhého, přičemž dativ označuje aktanta, který je příjemcem tohoto děje nebo stavu. Další typickou skupinou sloves s dativem v arménštině jsou přímé předměty tranzitivních sloves s rysem [+hum]. V češtině jim obvykle odpovídají slovesa s akuzativní vazbou.

Do druhé skupiny patří slovesa s [-hum] dativním předmětem, kam v češtině patří jen několik málo sloves, například *smát se* a *rozumět*. Tato slovesa často označují kognitivní nebo emocionální reakce na podněty, přičemž dativ vyjadřuje podnět, ke kterému se tato reakce vztahuje.

Dalším specifickým rysem arménštiny je použití dativních koncovek přímo u slovesných tvarů. Tyto koncovky se v arménštině nejčastěji objevují u infinitivních tvarů a často se kombinují se slovesy vyjadřujícími dávání, přiblížení, vzájemné působení, komunikaci, vlastnictví a další sémantické skupiny. Tento jev umožňuje vyjádření složitějších vztahů mezi aktanty a akcemi, což arménštině poskytuje širší možnosti sémantické diferenciaci.

Z uvedeného srovnání je zřejmé, že syntaktické struktury, které jsou pro dativ centrální, se v obou jazycích shodují, tj. dativ u trojvalenčních sloves dávání, braní a komunikace a u dvojvalenčních sloves prospěchu, škody, symetrie, dominance a podřízenosti. Na rozdíl od češtiny arménština využívá dativ také u tranzitivních sloves s [+hum] objektem a u některých sémantických typů sloves.

4.3 Sémantické třídy sloves v češtině a arménštině

V této podkapitole přináším praktický přehled sloves, která se užívají s dativem v češtině a arménštině, a jejich vzájemné srovnání. Pomocí tabulek porovnáám české a arménské ekvivalenty, ukážu, do které sémantické skupiny tato slovesa patří, a zaměřím se na jejich významy a také shody a rozdíly v obou jazycích.

Vycházím ze seznamů nejčastěji užívaných sloves s dativem, která jsou uvedena v publikacích Dum-Tragut (2009) a Jandy (1993). Tyto informace doplňuji příklady z prací Jelínka (2015) a Sarkisiana (2023). Slovesa kategorizuji podle jejich příslušnosti k jednotlivým sémantickým skupinám a zaměřuji se na jejich podobnosti a rozdíly.

Zvláštní důraz kladu na zjištění, které sémantické skupiny sloves s dativem se v obou jazycích překrývají a které jsou specifické jen pro jeden z nich a jak se tyto významy v druhém jazyce vyjadřují odlišně. Tento přístup umožňuje lépe porozumět gramatickým strukturám a sémantickým funkcím dativu v češtině a arménštině.

4.3.1 Ditranzitivní konstrukce: slovesa dávání a braní

Oba jazyky užívají dativ k označení vlastníka ve slovesných konstrukcích dávání a braní. Arménština má více sloves dávání než čeština a méně sloves braní. Zatímco slovesa dávání v arménštině tvoří samostatnou významovou skupinu, slovesa braní by se dala zařadit mezi slovesa akce, která mohou být v závislosti na kontextu buď dynamická, nebo nedynamická (viz oddíl 2.4).

Sémanticky si česká a arménská slovesa uvedená v tabulce 1 odpovídají velmi dobře, i když se mohou vyskytnout rozdíly v jejich kontextuálním užití a syntaktických vlastnostech.

česká slovesa	arménská slovesa
dát, dávat	tal
darovat	nvirel
poskytnout	araĵarkel
navrhnout	araĵarkel
zradit	matnel
nabídnout	matuc'el

Tab. 1. Slovesa dávání v češtině a arménštině.

Slovesa *dát*, *dávat* a *darovat* mají stejný význam v arménštině a češtině a vyjadřují, že příjemce dostává něco od poskytovatele. Arménský překlad sloves *navrhnout* (Dum-Tragut, 2009) a *poskytnout* je stejný a tato slovesa nevykazují žádné specifické rozdíly jak stylistické, tak syntaktické. Dativ u těchto sloves se používá, aby se ukázalo, že se děj vykonává ve směru k osobě, která podle standardů arménského jazyka musí být [+hum] a [+def]. V češtině se tato slovesa, zejména *poskytnout*, vztahují k mikrosituacím, v nichž se vyjadřuje, že někdo něco

má (nebo nemá) (viz 3.2.1). Toto sloveso se také používá, pokud jde o abstraktní objekty, např. mentální stav, fyzický stav atd. Typ vlastnictví v arménštině je svým významem mnohem blíže tomu, co popisuje Piřha (1971, podle Jandy, 1993, s. 88), totiž že dativ vlastnictví je určen spíše významem slov a mimojazykovými znalostmi než syntaktickými pravidly. Pouze na základě mimojazykových informací lze rozlišit, zda dativ označuje příjemce prospěchu nebo vlastníka (viz oddíl 3.2.2.3).

Mezi slovesa dávání se v arménštině řadí rovněž sloveso *zradit* (Dum-Tragut, 2009). Dativ se zde vyskytuje proto, že tento děj je pojímán jako dávání a konání vůči někomu.

(37)

Patani partizanner-ě hrajarv-um en irenc anun-ě
 Mladí_{SG.NOM} partyzáni_{PL.NOM.DEF} odmítají_{V.INTR PRES.PL.3} své_{PL.GEN/DAT} jméno_{SG.NOM.DEF}
talu ev matnel-u jokat-i jambar tex-ě (Avangard,
1941.07.19, #169)

uvést_{INF.SG.GEN/DAT} a_{CONJ} zradit_{INF.SG.GEN/DAT} oddílu¹⁹_{SG.GEN/DAT.HUM} tábora_{SG.NOM} polohu_{SG.NOM.DEF}

Mladí partyzáni odmítají uvést svá jména a zradit polohu tábora oddílu.

V češtině se sloveso *zradit* za sloveso dávání nepovažuje a syntakticky se pojí s akuzativem.

U trojvalenčního slovesa „nabídnout“ *matuc'el* v arménštině dativ plní funkci nepřímého předmětu, za podmínky [+hum] a [+def], a vyjadřuje objektové vlastnictví.

česká slovesa	arménská slovesa
vzít	verc'nel
krást	gořanal
konfiskovat	konfiskac'nel/gravel
odejmout	zrkel

Tab. 2. Slovesa braní v češtině a arménštině.

¹⁹ V arménštině má slovo oddíl rys [+hum], protože označuje skupinu lidí.

Slovesa braní se v arménštině vyskytují méně často než v češtině. V následujícím srovnání budeme analyzovat slovesa z tabulky 2 a určíme, zda odpovídají arménským významům a typům sloves.

V češtině je možno sloveso *vzít* zařadit mezi slovesa braní, která se běžně vyskytují a označují mikrosituaci objektového vlastnictví, kde dativní argument označuje původního vlastníka předmětu (více v 3.2.1).

Jak je uvedeno v oddíle 3.2.2.1, slovesa braní lze považovat za antonyma slovesných typů dávání, které ve své práci důkladně klasifikuje Janda (1993). V arménštině taková klasifikace neexistuje a sloveso „vzít“ lze pravděpodobně zařadit do skupiny akčních dynamických sloves, která vyjadřují, že někdo něco dělá (viz oddíl 2.4). Sloveso „vzít“ se v arménštině také často neužívá s dativem. Data z National Armenian Eastern Corpus (EANC) ukazují, že toto sloveso má v celém korpusu pouze 10 výskytů v 10 dokumentech, kde se užívá s dativním argumentem [+hum] a [+def]. Totéž platí pro sloveso *gołanal* (*krást*), pro které v korpusu není žádný doklad, pokud je užito s dativním argumentem [+def], ale je možné zjistit, že má celkem 5 výskytů, pokud je uvedeno pouze s [+hum] dativem.

Sloveso *konfiskovat* jako sloveso braní se v češtině spojuje s dativem, zatímco v arménštině je toto sloveso považováno za mezinárodní/nearménské slovo se stejným významem, ale podle EANC se s dativem s rysem [+hum] neužívá. Slovesa *odejmout* a *konfiskovat* mají v arménštině podobný význam, ale nepatří do žádné z kategorií sloves, která se ve větách syntakticky správně spojují s dativem. Nejbližší kategorií je pravděpodobně kategorie nahrazení, přenosu a změny (2.3.3.2).

Slovesa dávání a braní se v češtině a arménštině chovají odlišně. V češtině i arménštině se slovesa dávání kombinují s dativem, který označuje příjemce. Arménština má širší škálu sloves dávání než čeština a užívá dativ k vyjádření směru akce k osobě, která je [+hum] a [+def]. Slovesa dávání zahrnují například *tal* „dát“, *nvirel* „darovat“ nebo *matuc'el* „nabídnout“.

Naopak slovesa braní mají v arménštině jiné syntaktické vlastnosti a s dativem se obvykle nespojují. Mezi taková slovesa patří *verc'nel* „vzít“, *gołanal* „krást“ nebo *zrkel* „odejmout“. Slovesa braní se v arménštině vyskytují méně často a jejich užití s dativem není běžné, na rozdíl od češtiny, kde dativ označuje původního vlastníka předmětu.

4.3.2 Slovesa komunikace (se začleněným akuzativem)

Slovesa komunikace se vyskytují jak v češtině, tak v arménštině, přičemž v obou jazycích hraje dativ klíčovou roli při označování adresáta komunikace. Slovesa komunikace v češtině i arménštině označují přenos informací mezi mluvčím a posluchačem.

Jedním z významných rozdílů je častější užívání postpozic v arménštině, které upřesňují vztah mezi slovesem a dativním objektem, což není v češtině běžné (viz v 2.2 a 2.3.1).

(38)

Yes   mnac'i   ššmac   ev   čei   karoxanum
jsem_{NOM.SG.HUM} zůstala_{AOR.SG.1} zaražená_{PTCP} a_{CONJ} nebyla_{NEG.SG.1} schopná_{V.INTR}
xosk'er gtn-el   nran   patasxanel-u   hamar. (Murac'an, Erkusic vorë)
slova   najít_{V.TR.INF} mu_{SG.DAT} odpověděla_{INF.SG.GEN/DAT} k/aby_{POST}
Zůstala jsem zaražená a nebyla jsem schopna najít slova, abych mu odpověděla.

Slovesa komunikace v arménštině lze také označit jako slovesa vyjadřování a výpovědí, kde osoba vyjadřuje nějaký názor vůči jinému subjektu svého zájmu. Tato slovesa většinou užívají dativ k označení příjemce výpovědi nebo účastníka komunikace. Ve srovnání s češtinou nejsou typy těchto sloves v arménštině tak rozmanité. U komunikačních sloves v češtině dativní objekt označuje adresáta a akuzativní objekt označuje obsah komunikace.

Dum-Tragut (2009) ve své publikaci akuzativ zcela opomíjí (viz podkapitola 2.2) a nezmiňuje ani akuzativní objekt, který označuje samotnou komunikaci. V Eastern Armenian National Corpus (EANC) navíc není možné vyhledat akuzativní objekt, protože tento pád v systému ani neexistuje (k podrobnostem o probíhající diskusi o pádovém systému v arménštině viz podkapitola 2.2). Oficiálně se má za to, že akuzativní pád se rozpadá a splývá s genitivem.

Slovesa komunikace a jejich podskupina známá v arménštině také jako performativní slovesa a slovesa výpovědí tvoří klíčovou a často užívanou skupinu sloves, která se pravidelně pojí s dativem. Tato slovesa jsou často ambitranzitivní nebo tranzitivní a kombinují se s přímými a nepřímými předměty a vyprávěcím ablativem (viz podkapitola 2.4). Základním významem jednoho z nejběžnějších sloves *řict/asel* je předávání informací někomu. Grepl a Karlík

(1998) řadí české sloveso *říct* k mikrosituacím, které vyjadřují mentální vlastnictví, naznačující, že někdo něco ví nebo neví.

V češtině existuje několik typů komunikačních sloves, která vyjadřují různé typy vykonávané činnosti a vztahu k předmětu. Slovesa komunikace implicitně specifikují povahu přímého předmětu, a proto tento předmět nemusí být vždy explicitně vyjádřen (viz oddíly 3.2.1 a 3.3). Tato skupina sloves tedy představuje přechod k čistě dativním slovesům. V oddílu 3.2.2.2 bylo zmíněno, že prototypický význam dativního slovesa se na základě metonymie rozšiřuje i na slovesa komunikace. Slovesa komunikace vyjadřují předávání signálů, ať už verbálních nebo neverbálních, a jsou úzce spojena s čistě dativními slovesy nebo pojmy užitku a škody, což je v arménštině méně běžné.

česká slovesa	arménská slovesa
říct/říkat	asel
odpovědět	patasxanel
děkovat	šnorhokal linel
tykat/tykat si	-
(za)platit	včarel

Tab. 3. Slovesa komunikace v češtině a arménštině.

V tabulce 3 jsem uvedla jednotlivé typy komunikačních sloves, aby bylo snazší porovnat rozdíly v obou jazycích. Sloveso *říct/asel* patří k typu mluvené komunikace, protože označuje přímou komunikaci s příjemcem. Sloveso *odpovědět/patasxanel* označuje komunikaci, která může probíhat prostřednictvím mluvení nebo psaní, jedná se tedy o sloveso vyjadřující signály. Toto sloveso se v arménštině poměrně často užívá v kombinaci s dativem, který označuje argument s rysem [+hum], k němuž se děj vztahuje. To dokládají údaje z Eastern Armenian National Corpus (EANC), kde má toto sloveso 153 výskytů ve 106 dokumentech. Sloveso *děkovat* má v arménštině specifický způsob užití. Lze ho zařadit mezi slovesa komunikační, nicméně podle Dum-Tragut (2009) je považováno za sloveso, které se objevuje s ablativem jako sloveso intransitivní, které označuje různé psychické stavy, a je proto pokládáno za sloveso mentální. V případě dativu může být užito se substantivem [+hum], aby

ukázalo, která osoba má tento určitý psychický stav. V tomto případě je [+hum] argumentem, který na sebe bere dativ.

(39)

Minčev kyank'is verj šnorhakal
až_{CONJ} života_{SG.POSS.1.DAT} konce_{SG.NOM} děkovat
klinem bžiškner-in (Jermanc' mxit'arut'yun, Xalap'yan Zorayr)
budu_{COND.PRES.SG.1.V.INTR} lékařům_{PL.DAT.DEF.HUM}
Až do konce života budu lékařům děkovat.

V případě sloves *tykat/tykat si* se podle Jandy (1993) jedná o slovesa komunikace, která korespondují i se slovesem *vykat*, které má paralelní význam. Tato slovesa se užívají při řeči směrem k určitému příjemci. V arménštině pro tato slovesa neexistuje překlad ani žádný ekvivalent užití s dativem.

Sloveso *(za)platit* je podle Jelínka (2015) rovněž považováno za jedno z nejčastějších sloves, která se užívají s dativem. V češtině se jedná o sloveso označující neverbální signální typ komunikace (Janda, 1993, s. 66–68), zatímco v arménštině jej lze zařadit mezi trojvalenční slovesa dávání, která označují, že platba je prováděna vůči subjektu, který peníze přijímá, a toto sloveso se i v arménštině užívá s dativem.

4.3.3 Slovesa prospěchu a škody

Slovesa prospěchu a škody jsou založena na metonymickém posunu významu a vyjadřují intransitivní významy jak sloves braní, tak sloves dávání. Tato slovesa vždy zahrnují přítomnost příjemce a často se vztahují nejen k fyzickému, ale i k psychickému nebo emocionálnímu prospěchu či újmě. Na rozdíl od nejběžnějších sloves s dativem je u této skupiny sloves vedle dativu možné v češtině užití předložkové fráze s předložkami *pro* a *od*. Předložka *pro* se používá pouze ve spojení s pozitivními konotacemi, tedy s prospěchem. Pojem prospěchu je abstraktní a obvykle znamená, že někdo něco získává, zatímco slovesa škody, která jsou obvykle antonymy sloves prospěchu, ukazují, že bylo něco někomu odňato nebo mu bylo způsobeno nějaké zlo (podrobněji viz oddíl 3.2.2.3). U sloves škody dativ často vyjadřuje původní vlastnictví předmětu.

V tomto případě se český a arménský slovesný systém výrazně liší. V arménských popisech nejsou vydělována slovesa prospěchu a škody, která by se pojila s dativem. Tato slovesa obvykle patří do jiných skupin.

Existuje však jedna podobnost mezi češtinou a arménštinou: v češtině platí specifické pravidlo, že pokud jsou specifikovány části těla, dativ má u sloves prospěchu a škody úzký vztah k významu vlastnictví. V arménštině existuje specifický typ sloves zvaný „slovesa tělesných funkcí“, která označují mimovolné tělesné procesy, jež probíhají automaticky a nezahrnují změnu stavu (viz podkapitola 2.4). Tato slovesa fungují podobně v tom smyslu, že tělo je příjemcem děje, který je na něm vykonáván. V arménštině se automaticky chápe, že vlastníkem těla je osoba, a není potřeba specifikovat úzký vztah vlastnictví jako v češtině, jak ukazují příklady (40) a (41).

(40)

Je mu_{DAT} slabo od žaludku_{GEN}

(41)

Deh, hasank' usumnanan, k'it'd srbir, et'e
dobře²⁰_{SG.NOM} došli_{AOR.PL.1} jsme_{PL.1} univerzitu_{SG.NOM} nos_{SG.NOM.POSS.2} utři_{SG.2.IMP} pokud_{CONJ}
prštal-u es, henc' aystel pršta,
kýchat²¹_{INF.SG.GEN/DAT} budeš_{PRES.SG.2} přímo_{ADV} tady_{ADV} kýchni_{SG.2.V.INTR}
verjac'ru. (Vardan Ahrumyan, Širvanzade Alek'sander²², 1902)
dokonči_{SG.2.TR.IMP} to

Dobře, došli jsme na univerzitu, utři si nos, pokud budeš kýchat, kýchni přímo tady, dokonči to.

česká slovesa	arménská slovesa
vyhovovat	gohac'nel

²⁰ Jedná se o přibližný překlad arménského slova, které je typické pro hovorové vyjadřování, a nelze proto přesně přeložit do žádného jazyka.

²¹ U slovesa *kýchat* je dativní koncovka u slovesa. Naproti tomu v češtině je dativ na zá(jménu).

²² Jméno autora je v angličtině známé jako Alexander Shirvanzade.

hodit se	harmarac'nel/harmarvel
----------	------------------------

Tab. 4. Slovesa prospěchu v češtině a arménštině.

V tabulce 4 jsou uvedena nejčastější slovesa prospěchu, která jsou převzata z publikací Jandy (1993) a Jelínka (2015). V arménštině nemá sloveso *vyhovovat* specifickou kategorii, do které by mohlo být zařazeno. Je užíváno s dativem za předpokladu rysů [+hum], [+def], protože je těžké vyjádřit význam tohoto slovesa bez určení osoby, ke které se vztahuje. Přesto se v arménštině nejedná o typické sloveso, jelikož i v Eastern Armenian National Corpus (EANC) je doložen pouze jediný příklad tohoto slovesa. Nejbližšími kategoriemi, do kterých by toto sloveso mohlo patřit, jsou slovesa poznávání, protože se vztahuje k mentálním procesům a mohou být morfologicky kauzativizována pomocí přípony *-c'n-* (viz podkapitola 2.4). Další možnou kategorií jsou slovesa emocí, protože zde osoba vykonává činnost, aby zajistila, že je příjemce spokojen.

Sloveso *hodit se* se v češtině i arménštině užívá podobně. V češtině je považováno za sloveso prospěchu, které se vztahuje k někomu nebo něčemu. V arménštině však může mít smíšený význam prospěchu i škody, protože není jasné, zda prospěch přijímá příjemce, nebo jestli ten, kdo prospěch poskytuje, končí se škodou. V arménštině lze toto sloveso zařadit mezi slovesa označující podobnost nebo analogii. Stejně jako sloveso „vyhovovat“ má v arménském národním korpusu pouze jeden doklad.

česká slovesa	arménská slovesa
hrozit	spaɾnal, vaxc'nel
ublížit/ubližovat	vnasel
škodit	-, vnas
vadit	nelel, xangarel

Tab. 5. Slovesa škody v češtině a arménštině.

V tabulce 5 jsou uvedeny příklady sloves škody. Vzhledem k tomu, že slovesa prospěchu a škody často vznikají ze sloves komunikace, není překvapivé, že sloveso „hrozit“ je považováno za komunikační sloveso vyjadřující verbální signály. Prostřednictvím metonymie

se význam tohoto slovesa mění a vytváří další podkategorii prospěchu a škody, v jejímž rámci představuje sloveso škody (viz oddíly 3.2.2.2 a 3.2.2.3) s abstraktním významem dávání.

V arménštině existují pro toto sloveso dva možné překlady, které lze zařadit do stejné kategorie s významem „hrozit“, ale žádný z nich není tak běžný jako český ekvivalent, přestože se stále užívají v každodenní řeči. Skupina, do které mohou tato slovesa v arménštině patřit, je pravděpodobně skupina sloves emocí, protože vyjadřují emoce směrem k příjemci. Varianta *vaxc'nel* představuje intransitivní sloveso se syntetickou koncovkou *-c'n-*. Tato slovesa by se dala také zařadit do kategorie manipulačních sloves, která vyjadřují užití fyzické nebo rétorické síly k tomu, aby přiměla někoho jiného něco udělat (viz podkapitola 2.4). Druhý ekvivalent *sparnal* se může řadit do podskupiny akčně-procesních sloves,²³ která popisují situace zahrnující jak vědomého činitele, tak jasně ovlivněného pacienta. Druhé ze sloves se častěji objevuje v Eastern Armenian National Corpus (EANC), kde má 4 výskyty ve 4 dokumentech pro dativ [+hum] a 146 výskytů ve 138 dokumentech pro dativ [+hum] a [+def]. Ve většině případů se dativní forma předmětu synchronizuje s genitivní koncovkou u sloves. Slovesa *ubližit* a *škodit* mají v arménštině přibližně stejný překlad a význam. Na základě ověření překladu anglických ekvivalentů *harm* pro *škodit* a *hurt* pro *ubližit* z publikace L. Jandy (1993) do arménštiny pomocí oficiálního slovníku arménského jazyka Nayiri vyšlo najevo, že obě česká slovesa se do arménštiny překládají stejným slovním kořenem *vnas*, který se transformuje na sloveso pomocí tradiční přípony *-el* na *vnasel*. V arménštině se slovo „škodit“ vyskytuje jako podstatné jméno a nikoli jako sloveso, takže není možné porovnat jeho užití s dativem, ani jej kategorizovat nebo ukázat způsoby, jak by mohlo být použito. Zbývá nám tak porovnat užití slovesa *ubližit*, které je v publikaci Jandy (1993) uvedeno ve formě *ubližovat* mezi slovesy prospěchu a škody a také v publikaci Jelínka (2015) jako jedno z nejčastějších sloves, které se užívá s dativem. Sloveso *vnasel* v arménštině lze klasifikovat jako kombinaci podskupin sloves akce a sloves akčně-procesních a lze jej použít s dativem (viz podkapitola 2.4).

V publikaci L. Jandy (1993) je sloveso *vadit* uvedeno jako typický příklad sloves, která se užívají s dativem a způsobují někomu škodu. Z češtiny do angličtiny je sloveso *vadit* přeloženo jako *hamper; trouble* (Janda, 1993, s. 68) a při překladu do arménštiny prostřednictvím slovníku Nayiri jsem dostala výsledky *nelel* a *xangarel*, přičemž *nelel* je možný překlad obou uvedených sloves. V Eastern Armenian National Corpus (EANC) je pro sloveso *xangarel* s obvyklou kombinací [+hum] a dativu 29 výskytů ve 26 dokumentech,

---

²³ Oba ekvivalenty se řadí do různých slovesných skupin, protože tato slovesa mají odlišné vlastnosti při použití v jazyce, jak syntakticky, tak stylisticky a kontextově.

zatímco pro sloveso *nelel* 4 doklady ve 3 dokumentech. Může se zdát, že tato slovesa nejsou tak častá, protože v korpusu není k dispozici mnoho příkladů, ale obě slovesa jsou pro arménštinu velmi typická a běžně se užívají s dativem, jsou obvyklou součástí každodenní mluvy.

4.3.4 Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance

Slovesa symetrie, subordinace a dominance se v popisech arménského slovesného systému řadí do jiných skupin. Nepřechodná slovesa s dativním argumentem mohou vyjadřovat vztahy symetrie, podřízenosti nebo dominance. U sloves symetrických vztahů jsou nominativní subjekt a dativní objekt přibližně stejně silné. U sloves podřízenosti se entita v nominativu nachází v situaci řízené entitou v dativu. Slovesa dominance vyjadřují vztah nadřazenosti, kde je síla na straně entity v nominativu, a označují ustanovení moci nad jiným (viz oddíl 3.2.2.4). V arménštině existují skupiny sloves s podobnými významy, například slovesa manipulace (která se v češtině většinou řadí mezi slovesa dominance) nebo slovesa označující vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým. Mezi oběma jazyky je rozdíl v tom, že v arménštině může být užití dativu ovlivněno kontextem a specifickými gramatickými pravidly, jako je [+hum] nebo používání postpozic, takže může být v arménštině variabilnější než v češtině.

česká slovesa	arménská slovesa
podobat se	nmanvel, havasarvel
rovnat se	havasar _{ADJ} (-el) ²⁴

Tab. 6. Slovesa symetrie v češtině a arménštině.

Co se týče sloves symetrie uvedených v tabulce 6, sloveso „podobat se“ má dva blízké arménské překlady, které jsou v publikaci Dum-Tragut (2009) zařazeny mezi slovesa označující podobnost/analogii (viz podkapitola 2.4). Tato slovesa obvykle označují, že se někdo snaží být nebo je někomu podobný. V těchto případech je dativ použit stejným způsobem pro [+hum] příjemce, který na sebe bere děj. Slova *nmanvel* a *havasarvel* mají

²⁴ Sufix (-el) se používá, aby se toto slovo stalo slovesem, ale s poněkud jiným významem, blíže k významu slovesa *podobat se* než *rovnat se* v češtině.

stejný význam v různých typech vět (kde *nmanvel* častěji znamená vypadat jako někdo, zatímco *havasavel* ukazuje, že osoba chce být jako někdo, přičemž označuje její chování, nikoliv vzhled), ale liší se frekvencí užívání v řeči. *Nmanvel* je běžně užíváno v každodenní řeči, zatímco *havasavel* se častěji vyskytuje ve spisovné formě jazyka. V celém korpusu Eastern Armenian National Corpus (EANC) má sloveso *nmanvel* 13 výskytů v 11 dokumentech a sloveso *havasavel* 8 výskytů v 8 dokumentech, pokud byl při vyhledávání použit dativ s rysem [+hum].

České sloveso *rovnat se* je v publikaci L. Jandy přeloženo jako „být rovný“. Jelikož tento výraz nelze ve slovníku Nayiri vyhledávat přímo, využila jsem slovo *equal* a získala tak dva výsledky. Většinou je toto slovo v arménštině považováno za přídavné jméno, které vyjadřuje stejný typ významu jako „chtít být někomu rovný“. Druhý překlad představuje sloveso s významem „to equal“ místo „be equal“. Pokud uijeme sloveso *havasarel* ve významu „to equal“, můžeme ho zařadit do stejné skupiny sloves jako „podobat se“, tedy mezi slovesa označující podobnost/analogii.

česká slovesa	arménská slovesa
pomáhat	ajak'el, ognel
patřit	patkanel
naslouchat	akanj dnel

Tab. 7. Slovesa podřízenosti v češtině a arménštině.

Pokud jde o slovesa subordinace v tabulce 7, Janda ve své publikaci popisuje několik typů těchto sloves, například slovesa, která „slouží“, „spadají pod vliv“ nebo „patří“, atd. (Janda, 1993, s. 71–72). V arménštině se tyto typy sloves často mísí a kolidují se slovesy označujícími vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým, protože v popisu arménštiny nemají specifickou kategorii.

Sloveso *pomáhat* se do arménštiny překládá jako *ajak'cel* nebo *ognel*. Samotné sloveso má také běžné synonymum „asistovat“, které lze v obou jazycích použít s dativem. V arménštině patří do skupiny sloves označujících vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým (viz 2.4). Je považováno za jedno z nejčastěji používaných sloves a v Eastern Armenian National Corpus (EANC) je mnohokrát doloženo s dativem: *ognel* má 313 výskytů v 266

dokumentech a *ajak'cel* 67 výskytů v 67 dokumentech. Tato dvě slovesa mají stejný význam jako „pomáhat“ a „asistovat“ v češtině a jejich užití s dativem je zcela běžné.

Sloveso *patřit* v arménštině spadá do skupiny sloves, která vyjadřují vlastnictví nebo příslušnost. Toto sloveso subordinace je podle Jandy (1993) považováno za intranzitivní sloveso dávání (viz oddíl 3.2.2.1), podle Grepla a Karlíka (1998) označuje objektové vlastnictví (viz oddíl 3.2.1).

Sloveso *patkanel* je v arménštině běžné sloveso, které ukazuje vlastnictví něčeho vůči [+hum] subjektu nebo objektu. Užívá se zejména s [+hum] v dativu a v Eastern Armenian National Corpus (EANC) má 13 výskytů v 12 dokumentech.

Slovo *naslouchat* se v češtině a arménštině užívá odlišně. Sloveso *naslouchat* patří do seznamu sloves z korpusu SYN2005, která se nejčastěji vyskytují s prostým dativním předmětem (Jelínek, 2015, s. 28). V arménštině toto sloveso patří do skupiny sloves komunikace, ale nejedná se o nejběžnější sloveso komunikace s dativem. S použitím dativu má v Eastern Armenian National Corpus (EANC) 56 výskytů v 50 dokumentech, ale přesto je významné, protože ukazuje, že komunikace probíhá směrem k příjemci, aniž by příjemce musel být aktivním účastníkem rozhovoru nebo situace. Naopak v češtině podle L. Jandy není *naslouchat* klasifikováno jako sloveso komunikace s dativem, ale jako sloveso dominance, které spadá do skupiny sloves podřízenosti. Tato slovesa popisují situace, kde entita vyjadřovaná nominativem je ovládána entitou v dativu. Slovesa dominance vyjadřují mocenský vztah, kde převaha je na straně nominativní entity. Použití dativu je zde klíčové, protože vládnout lze jen subjektům s vlastní vůlí a schopností jednat (viz oddíl 3.2.2.4). L. Janda (1993, s.74) ve své publikaci uvádí, že sloveso *naslouchat* se užívá například při telefonních hovorech, zatímco v arménštině nemá tento obligátní význam. V arménštině sloveso *naslouchat* často odkazuje na poslech osob, které jsou poblíž nebo v sousední místnosti.

česká slovesa	arménská slovesa
poroučet	hramayel
vládnout	kařavarel, išxel

Tab. 8. Slovesa dominance v češtině a arménštině.

Jak již bylo zmíněno, mnoho sloves dominance v arménštině spadá do různých skupin, především do skupiny manipulace. Není tedy překvapením, že sloveso *poroučet*, které se v

arménštině překládá jako *hramayel*, patří do dvou kategorií sloves, jež lze použít s dativem: sloves manipulace a sloves komunikace. Toto sloveso je považováno za sloveso komunikace, protože k nařízení musíme nejprve někomu něco adresovat a komunikovat s ním. Zároveň je považováno za sloveso manipulace, protože přebíráme nad člověkem nadvládu a nutíme ho k tomu, aby jednal podle našich přání. Je prakticky nemožné toto sloveso použít bez rysů [+hum] a [+def], zejména v každodenní řeči, kde je nutné specifikovat, ke komu příkaz směřujeme. Sloveso často podléhá pravidlu dativně-genitivního synkretismu tím, že přejímá genitivní koncovky. Podle Eastern Armenian National Corpus (EANC) má toto sloveso 16 výskytů v 16 dokumentech.

Sloveso *vládnout* je u Jandy (1993) přeloženo do angličtiny jako *govern, rule*. Podle slovníku Nayiri jsou nejpřesnějším překladem arménská slovesa *išxel* a *karavarel*. Ačkoli toto sloveso není v arménštině příliš běžné a často se užívá v politickém kontextu a v novinách, Eastern Armenian National Corpus (EANC) uvádí 36 výskytů v 35 dokumentech pro sloveso *išxel*, které je považováno za formálnější překlad slovesa *vládnout*. Dále je zde doloženo 46 výskytů ve 43 dokumentech pro sloveso *karavarel*, které je běžnější v každodenní řeči.²⁵ Toto sloveso lze zařadit do skupiny sloves manipulace, ze stejného důvodu jako sloveso *poroučet*. Podobnost mezi češtinou a arménštinou spočívá v tom, že obě demonstrují okamžitou nadvládu nad někým, což je základní charakteristika sloves nadvlády v obou jazycích.

4.3.5 Další arménské skupiny sloves s dativem

Arménský slovesný systém je považován za jeden z nejsložitějších aspektů jazyka, protože slovesa mají mnoho způsobů užití a gramatických a sémantických kategorií. V oddílu 2.3.3.2 a v podkapitole 2.4 jsem uvedla nejdůležitější a nejvýznamnější slovesné kategorie, které se pojí s dativem a jsou také běžné v každodenním užívání rodilými mluvčími arménštiny.

Na rozdíl od češtiny se v arménštině s dativem kombinuje několik dalších typů sloves, například slovesa přiblížení, slovesa označující vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým, slovesa označující nahrazení, přenos, změnu, slovesa tělesných funkcí, slovesa pohybu, slovesa polohy, fázová slovesa a také slovesa komunikace, která zahrnují také slovesa emocí, výpovědi a poznání.

Mezi slovesy přiblížení je v běžně mluvené arménštině nejčastější sloveso *motenal* (viz podkapitola 2.4). V Eastern Armenian National Corpus (EANC) má toto sloveso 73 výskytů v 64 dokumentech, zejména ve spojení s [+hum] (s příklady zahrnujícími jak [+def], tak [-def]).

---

²⁵ Slovo *karavarutyun* „vláda“ v arménštině pochází z kořene *karavarel*.

V mnoha případech se sloveso vyskytuje ve tvaru infinitivu a používá se s dativem, někdy se synkretismem genitivních koncovek. Příklad užití tohoto slovesa je uveden v příkladu (42).

(42)

Sakayn, naxk'an mi bjišk gtnel-ě, varan-um er,
 ale_{CONJ} než_{ADV} jednoho_{NUM} lékaře_{SG.NOM} našla_{INF.SG.NOM.DEF} váhala_{V.INTR PAST.SG.3}
t'e ov er motenal-u bjšk-in ev inčpes. (Drejzer Teodor, 1972)
 že_{CONJ} kdo_{SG.NOM PAST.SG.3} obrátí_{INF.SG.GEN/DAT} lékaře_{SG.DAT.DEF} a_{CONJ} jak_{ADV}
 Ale než našla jednoho lékaře, váhala, kdo a jak se na lékaře obrátí.

Slovesa výpovědi a komunikace mají v arménštině velkou důležitost. Spolu se slovesy dávání je tento typ sloves nejtypičtější v kombinaci s dativem. Srovnáme-li je s češtinou, zjistíme, že arménština má několik typů sloves komunikace, které zahrnují slovesa emocí, slovesa výpovědi a slovesa poznávání (viz oddíl 2.3.3.2 a podkapitola 2.5). Dokonce i slovesa manipulace, která se v češtině blíží spíše slovesům dominance, lze zařadit do podskupiny sloves komunikace, protože se provádějí vůči určitému příjemci, který na sebe tuto činnost přijímá, např. *stipel* „donutit“, *hramayel* „přikázat, poroučet“.

Fázová slovesa označují fázi události, tedy situaci nebo událost v jakémkoli časovém okamžiku jejího trvání, a ukazují na konkrétní fázi děje vyjádřeného jiným slovesem (viz oddíl 2.4). Vždy se kombinují s lexikálními slovesy v infinitivu (Dum-Tragut, 2009). Nejčastějšími příklady fázových sloves jsou *sksel* „začít“ a *verjanal* nebo *avartvel*, která se do češtiny překládají jako *zastavit* nebo *dokončit*. Sloveso *sksel* se v Eastern Armenian National Corpus (EANC) s [+hum] a s dativem vyskytuje ve 106 případech v 99 dokumentech, kde se v závislosti na kontextu věty objevuje jak užití s [+def], tak [-def]. Názorné příklady užití těchto sloves v arménštině jsou uvedeny v příkladech (43) a (44).

(43)

Noric' e sksel-u ir hin ergě (K'aj Nazar, Sargsyan Mkrtič)
 opět_{ADV PRES.SG.3} začíná_{INF.SG.GEN/DAT} svou_{SG.GEN} starou píseň_{SG.NOM.DEF}
 Opět začíná svou starou píseň.

(44)

Paterazmi verjanalun paps der kar. (Erkri Ostaynē, Vulf T'omas, 1991)

války_{SG.GEN.DAT} končit_{INF.SG.DEF.DAT} můj_{POSS} dědeček_{SG.NOM} ještě_{ADV} byl_{PAST.SG.3}

Ke konci války můj dědeček ještě byl tam.²⁶

Arménská slovesa polohy se v češtině kryjí s jinými skupinami sloves. Například sloveso *xonarhvel*, které se do češtiny překládá jako *poklonit se*, by v češtině patřilo do skupiny sloves vyjadřujících podřazenost, stejně jako sloveso *pokleknout*. Tato dvě slovesa nejsou v arménštině běžně užívaná v každodenní řeči a jsou častěji k nalezení v literatuře. V Eastern Armenian National Corpus (EANC) má sloveso *xonarhvel* 13 výskytů ve 13 dokumentech s rysem [+hum], protože toto sloveso obvykle naznačuje, že činnost má být vykonána vůči jiné osobě, která bude v dativu nebo nominativu. Sloveso *pokleknout*, které se v arménštině překládá jako dvouslovné sloveso *cnki gal*, má 38 výskytů ve 33 dokumentech, většinou literárních, pokud je sloveso vyhledáváno podle jednotlivých lexémů v kombinaci s dativem. Pokud jej však vyhledáváme podle slovního tvaru v kombinaci s dativem, výsledkem je 1097 výskytů v 503 dokumentech. Překlad slovesa *pokleknout* v arménštině se skládá ze dvou slov, která ukazují, že jde o sloveso polohy. V publikaci Dum-Tragut (2009) je toto sloveso do angličtiny přeloženo jako *to kneel down*, přičemž slovo *down* označuje polohu, kde se nachází předmět nebo osoba.

(45)

Anyan moten-um e morē ev cnki galis nra araj (Bali Aygin, Anton, 1973)

Anya přistoupí_{V.INTR PRES.SG.3} matce_{SG.DAT.DEF} a_{CONJ} poklekne_{GEN/DAT}²⁷ ní_{SG.GEN} před_{POST}

Anya přistoupí k matce a poklekne před ní.

Slovesa, která v arménštině vyjadřují podobnost nebo analogii, tvoří samostatnou skupinu charakteristickou tím, že se užívají s dativem. Do této skupiny patří několik běžných

---

²⁶ Tento překlad je lexikálně nejbližší původnímu znění arménské věty, ale význam se poněkud liší. Věta nevyjadřuje, kde se dědeček nachází, ale konstatuje, že po skončení války stále žije.

²⁷ Jedná se o dvouslovné sloveso, které označuje činnost a „místo“, na kterém se činnost provádí. Sloveso *cnki* vyjadřuje činnost a sloveso *gal* ukazuje místo, tedy *cnki*_{SG.GEN/DAT} (sloveso *cnkel*), *gal*_{V.INTR}.

arménských sloves, která se užívají při snaze navázat kontakt s jinou osobou, například tím, že se snaží být podobná, být v souladu nebo s ní korespondovat. V těchto případech často vychází najevo, že osoba, která danou činnost vykonává, ji většinou nemá plně pod kontrolou. Příklad užití jednoho z těchto sloves je uveden v příkladu 46.

(46)

T'ulamort' kin, už č'er gtnum ir meĵ
 křehká žena_{SG.NOM} sílu_{SG.NOM} nemohla_{PAST.SG.3.NEG} najít_{V.TR SG.NOM} sobě
hamakerpvel-u amusnu c'asman het
 být v souladu_{INF.SG.GEN/DAT} manželovým_{SG.GEN/DAT} hněvem_{SG.GEN/DAT} ADV
ew huys ěr p'ayp'ayum, or kdimadri vayri
 a_{CONJ} nadějí_{SG.NOM PAST.SG.3} živila_{V.TR} že_{CONJ} odolá_{PRES.SG.2} divokým
bnut'yan tarerk'nerin. (Indiana, Sand Žorž, 1990)
 přírodním_{SG.GEN/DAT} živlům_{PL.DAT.DEF}

Křehká žena nemohla najít sílu být v souladu s manželovým hněvem a živila se nadějí, že odolá divokým přírodním živlům.

Posledním příkladem arménských sloves, která se na rozdíl od češtiny pojí s dativem, jsou slovesa označující vzájemné působení nebo těsné spojení s něčím/někým. Slovesa jako *canot'anal* „seznámit se“, které představuje jedno z běžných sloves v arménštině, je v Eastern Armenian National Corpus (EANC) doloženo 243 výskyty v 206 dokumentech s dativem a [+hum], sloveso *ěnkeranal* „spřátelit se“ 7 výskyty v 7 dokumentech a dále slovesa jako *gorcack'el* „pracovat s, spolupracovat“ 5 výskyty v 5 dokumentech a *ajack'el* „pomáhat, asistovat“ 67 výskyty v 67 dokumentech. Příklad jednoho z těchto sloves je uveden v příkladu (47).

(47)

Isk erb es canotac'nelu inj het (Čgrvac orenk', Balayan Zori)
 ale_{CONJ} kdy_{CONJ PRES.SG.2} seznámíš_{INF.SG.GEN/DAT} mnou_{DAT.SG} ADV
 Ale kdy se se mnou seznámíš?

Je možné shrnout, že v arménštině existuje několik sémantických skupin sloves, která se na rozdíl od češtiny kombinují s dativem. Tyto skupiny zahrnují slovesa přiblížení, vzájemného působení a těsného spojení, nahrazení, přenosu, změny a komunikace.

Slovesa přiblížení, jako je *motenal* „přiblížit se“, se v češtině obvykle pojí s předložkovým spojením „k+DAT“. Slovesům vzájemného působení a těsného spojení, jako jsou *canot'anal* „seznámit se“ a *ėnkeranal* „spřátelit se“, odpovídají v češtině slovesa s předložkovou vazbou „s+INSTR“. Slovesa vyjadřující nahrazení, přenos a změnu mají v češtině akuzativní vazbu. Některá slovesa komunikace, která se v arménštině často spojují s dativem, se v češtině pojí s akuzativem, například slovesa *poslouchat* a *požádat*. Tyto gramatické struktury, které se liší od českých ekvivalentů, ukazují na specifika užití dativu v arménštině, jež je mnohem širší než v češtině.

4.4. Shrnutí

Analytická část této bakalářské práce se soustředila na detailní kontrastivní analýzu sloves s dativem v češtině a arménštině. Byla provedena podrobná analýza morfoloických, syntaktických a sémantických vlastností dativu a jeho užití v obou jazycích, s cílem odhalit klíčové podobnosti a rozdíly. Informace byly čerpány ze slovníků, odborných publikací a Eastern Armenian National Corpus (EANC).

V českém jazyce dativ obvykle označuje nepřímého příjemce děje, což je často spojeno s významem orientace k jinému aktantu. V arménštině má dativ širší užití, zahrnující nejen příjemce, ale také cíl a výsledek děje. Tento rozdíl je dále umocněn odlišnostmi v morfologii a syntaxi.

Zatímco v češtině se tvar dativu mění podle rodu a čísla substantiva, v arménštině je jedna dativní koncovka pro singulár, a jedna pro plural. Synkretismus mezi dativem a genitivem v arménštině umožňuje širší rozsah významů vyjadřovaných dativem, zatímco v češtině jsou tyto dva pády formálně i funkčně jasně odlišené. Navíc v arménštině se dativní koncovky mohou objevovat i u sloves, což v češtině není možné.

Z hlediska syntaxe se dativ v obou jazycích objevuje v ditranzitivních strukturách s trojvalenčními slovesy s významem dávání, braní a komunikace a u intranzitivních dvojvalenčních sloves vyjadřujících prospěch, škodu, symetrii, podřízenost a dominanci. V arménštině se navíc objevuje také u tranzitivních sloves s [+hum] objekty.

Slovesa dávání v obou jazycích vykazují rozdíly ve frekvenci a kontextuálním užití. Slovesa komunikace, která v obou jazycích vyjadřují přenos informací mezi mluvčím a posluchačem,

se v arménštině často pojí s postpozicemi upřesňujícími vztah mezi slovesem a dativním objektem. Slovesa prospěchu a škody se v arménštině řadí do jiných kategorií než v češtině. Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance jsou v arménštině méně běžná a často se prolínají s jinými skupinami, jako jsou slovesa manipulace nebo vzájemného působení. Kromě těchto skupin se v arménštině s dativem pojí také slovesa přiblížení, tělesných funkcí, pohybu, polohy a fázová slovesa. Tyto odlišnosti v užití a sémantických funkcích dativu mezi češtinou a arménštinou ukazují na rozdíly v gramatické struktuře obou jazyků.

Celkově lze říci, že zatímco oba jazyky užívají dativ k vyjádření nepřímého příjemce děje, arménština využívá dativ v širším spektru kontextů a s větší morfologickou a syntaktickou flexibilitou. Podrobná analýza těchto rozdílů a podobností poskytuje cenný přehled o gramatických strukturách a sémantických funkcích dativu v obou jazycích.

5. Závěr

Tématem této bakalářské práce byla podrobná analýza a srovnání sloves s dativem v češtině a arménštině. Cílem práce bylo identifikovat klíčové podobnosti a rozdíly mezi těmito dvěma jazyky, které patří do indoevropské jazykové rodiny, ale mají odlišná sémantická, syntaktická a morfologická pravidla užití dativu.

Práce je strukturována do několika kapitol, z nichž každá se zaměřila na jiný aspekt dativních sloves. V teoretické části byl podán základní přehled o dativním pádě v češtině a arménštině, jeho významu, morfologických a syntaktických vlastnostech. Analytická část se zaměřila na význam, formu a užití dativního pádu a srovnání syntaktických struktur s dativem v češtině a arménštině a dále na sémantickou analýzu a užití dativních sloves v obou jazycích. Výzkum byl podpořen daty z Eastern Armenian National Corpus (EANC), což umožnilo vytvořit ucelený obraz o užití dativu v různých kontextech.

Význam dativu v češtině a arménštině vykazuje jak shody, tak rozdíly. V češtině dativ obvykle označuje nepřímého příjemce děje nebo stavu vyjadřovaného slovesem. Naopak v arménštině má dativ širší užití, zahrnující nejen příjemce, ale také cíl a výsledek děje. Arménský dativ je vázán na rys [+hum] a zpravidla také [+def], v případě rysu [-hum] se jedná o personifikované objekty.

Dativní valence v češtině je pevná a zpravidla se nemění na akuzativní. V arménštině synkretismus mezi dativem a genitivem umožňuje širší rozsah významů, zatímco v češtině jsou tyto dva pády jasně oddělené. Tento rozdíl je dále umocněn odlišnostmi v morfologii: zatímco v češtině se tvar dativu mění podle rodu a typu substantiva, v arménštině je dativní forma jednotná pro všechna podstatná jména. Na rozdíl od češtiny se navíc v arménštině dativní koncovky objevují i u určitých sémantických typů sloves.

Centrální typy syntaktických struktur s dativem se v češtině a arménštině shodují. Jedná se zejména o ditranzitivní konstrukce s trojvalenčními slovesy s významem dávání, braní a komunikace a o intranzitivní dvojvalenční slovesa vyjadřující prospěch, škodu, symetrii, podřízenost a dominanci. Na rozdíl od češtiny se však v arménštině dativ navíc objevuje u tranzitivních sloves s [+hum] objekty. Uvedené rozdíly v užití a sémantických funkcích dativu mezi češtinou a arménštinou ukazují na rozdíly v gramatické struktuře obou jazyků.

Slovesa s dativem v obou jazycích byla na základě klasifikace L. Jandy (1993) rozdělena do několika sémantických tříd, konkrétně slovesa dávání, komunikace, prospěchu a škody, symetrie, podřízenosti a dominance. Při srovnávání sémantiky a užití českých a arménských sloves jsem vycházela z arménského slovníku Nayiri, odborných publikací (Janda, 1993;

Dum-Tragut, 2009; Sarkisian, 2015; Armenian verbs, 2020; Jelínek, 2015) a korpusu Eastern Armenian National Corpus (EANC). Analýza ukázala, že slovesa dávání a komunikace mají podobný způsob užití v obou jazycích. Slovesa prospěchu a škody se v arménštině řadí do jiných kategorií než v češtině, ale stejně jako v češtině se pojí s dativem. Slovesa symetrie, podřízenosti a dominance jsou v arménštině méně běžná a často se prolínají s jinými skupinami, jako jsou slovesa manipulace nebo vzájemného působení. Kromě toho se v arménštině s dativem pojí také slovesa přiblížení, tělesných funkcí, pohybu, polohy a fázová slovesa.

Podrobná analýza syntaktických a sémantických podobností a rozdílů v užití dativních sloves předložená v této bakalářské práci poskytuje cenný přehled o gramatických strukturách a sémantických funkcích spojených s dativem v obou jazycích a přináší nové poznatky, které mohou obohatit další výzkumy v oblasti srovnávací lingvistiky.

Literatura

- ABRAHAMYAN, Ašot. *Bayë jamanakakic hayerenum*. [Sloveso v moderní arménštině]. Yerevan: Haykakan SSR Gitut'unneri Akademiayi Hratarakčut'yun, 1962.
- AŁAYAN, Eduard. *Žamanakakic hayereni holovumë ew xonarhumë (karucvack'ayin verlutut'yun)* [Pádový systém v moderní arménštině a konjugace (strukturální analýza)]. Yerevan: Haykakan SSR Gitut'unneri Akademiayi Hratarakčut'yun, 1967, s. 210–217.
- Armenian Verbs*. E-book. Karibdis, first edition, 2020.
- ASATRYAN, Manvel. *Bayi sererë jamanakakic hayerenum*. [Rody sloves v moderní arménštině]. Yerevan: Yerevani Hamalsarani Hratarakčut'yun, 1959.
- AVETISYAN, Yuri a ZAK'ARYAN Hovhannes, *Jevabanut'yun*. [Morfologie], Yerevan: Zangak-97 SPĚ, 2015. ISBN 978-99941-443-6.
- DANEŠ, František a kol. *Mluvnice češtiny 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987.
- DUM-TRAGUT, Jasmine. *Armenian. Modern Eastern Armenian*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Pub. 2009. ISBN 90-272-8879-8.
- FRIEDOVÁ, Mirjam. Zasaženost dějem a vyjadřování interpersonálních funkcí. In Uličný, Oldřich a Ondřej Bláha (eds.). *Úvahy o české morfologii. Studie k moderní mluvnici češtiny 6*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. 2013, s. 41–46.
- GREPL, Miroslav a KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.
- GUTMAN, A. a AVANZATI, B. *The language Gulper*. Online. Dostupné z: <https://languagesgulper.com/eng/Armenian.html>.
- JANDA, Laura A. *A geography of case semantics: the Czech dative and the Russian instrumental*. Reprint 2013. Berlin: Mouton de Gruyter, 1993. ISBN 3-11-086793-1. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9783110867930>.
- JELÍNEK, Tomáš. *Skladební funkce a pád v korpusu: frekvenční analýza*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-366-2.
- MARGARYAN Aleksander. *Hayereni holovnerë* [Pády arménštiny]. Yerevan: Yerevani Hamalsarani Hratarakčut'yun, 2000. ISBN 5-8084-0302-2.
- POLDAUF, Ivan. Místo dativu ve výstavbě věty. *Slavica Pragensia*, roč. 4, 1962, s. 335–345.
- SARKISIAN, Levon. *The 900 Most Frequently Used Armenian Verbs: Save Time by Learning the Most Frequently Used Words first*. E-book. Amazon Digital Services LLC - Kdp, 2023. ISBN 9798392254118.
- ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeská Skladba*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

ULIČNÝ, Oldřich. Ke koncepci popisu pádového systému v češtině. In *Přednášky z XXXIV. a XXXV. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 1995, s. 125–133.

ULIČNÝ, Oldřich. *Instrumentál v struktuře české věty*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2000.

WOODARD, Roger D. *The ancient languages of Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-531-68496-5. s. 124-125.

Elektronické zdroje

Eastern Armenian National Corpus (EANC). Online. Yerevan: Corpus Technologies, 2007–2009. Dostupné z: http://www.eanc.net/EANC/search/?interface_language=en

Nayiri. Online Armenian Dictionary. 2024. Dostupné z:

http://www.nayiri.com/search?dt=EN_HY&r=0&query=to%20harm&l=en

Příloha č. 1

Transliterace moderní východoarménské abecedy (MEA)

Přizpůsobeno z Dum-Tragut (2009, s. 10)

Ա ա	A a	ԅ յ	Y y
Բ բ	B b	Ն ն	N n
Գ գ	G g	Շ շ	Š š
Դ դ	D d	Ո ո	O o
Ե ե	E e	Չ չ	Č' č'
Զ զ	Z z	Պ պ	P p
Է է	Ē ē	Ջ ճ	ǰ ǰ
Ը ը	Ě ě	Ռ ռ	Ř ř
Թ թ	T' t'	Ս ս	S s
Ժ ժ	Ž ž	Վ վ	V v
Ի ի	I i	Տ տ	T t
Լ լ	L l	Ր ր	R r
Խ ք	X x	Ց զ	C' c'
Մ մ	C c	Ռ ռ	U u
Կ կ	K k	Փ փ	P' p'
Հ հ	H h	Ֆ ֆ	K' k'
Ջ ձ	J j	Լ	ew
Ղ ղ	Ł ł	Օ օ	Ō ō
Ճ ճ	Č č	Ֆ ֆ	F f
Մ մ	M m		

Příloha č. 2

Vyhledávání v Eastern Armenian National Corpus (EANC)

Orientace ve Eastern Armenian National Corpus (EANC) je poměrně snadná.

Samotný korpus je plně v arménštině, i když vyhledávací rozhraní existuje i v angličtině a ruštině. Příklady lze vyhledávat pouze v arménštině a i všechny výsledky se zobrazí v arménštině.

Vyhledávání lze provádět podle lexémů, jak je ukázáno na obrázku 1 na příkladu slovesa *asel* “řít”. Do vyhledávacího pole gramatických a lexikálních atributů jsem zadala rysy *dat* a *hum*, abych zjistila, kolik výskytů získám s takto specifikovanými výrazy.

The screenshot displays the EANC search results page. At the top left is the EANC logo and navigation links: MAIN, HELP, LIBRARY, STATISTICS. The search results show 787 matches across 511 documents. The first result is from 'Առաւել, 2008.07.12' with the text '— ես այստեղ եկել եմ **ասելու**՝ մեզ պետք է ուժեղ ընդդիմութիւն, եւ դա ջարդաբաւարարական ծեստ չէ:'. The second result is from 'OPD 110-1' (2008) with the text 'Ուրեմն Օսկանայան Վարդանի այդ **ասածին**, **ես** ենթադրում եմ, չի ստորագրվել, այսինքն՝ մեղադրանքի բան չկա, ուրեմն ետ 2 փաստաթուղթն էլ ես գիտեմ: 97-ինը հրապարակվել ա, 2005-ինը գիտեմ (ԱՆՉԱՍ) ես ասեմ՝ 97-ի փաստաթուղթն ավելի լավն էր:'. The third result is from 'Թեհրան, մաս 1' (Սևուկ Գարեգին) with the text 'Դուք չգիտե՞ք, որ Վստուդին իր **ասածի մարդ** է:'. The fourth result is from 'Դատավարություն' (Կաֆկա Ֆրանց, 1991) with the text 'Այդ պատճառով Կ-ն նախընտրեց դեպքերի բնական ընթացքի տված լուծման հուսալիությունը և, առանց որևէ բան **ասելու** (**պահակները**՝ նույնպես լուռ էին), գնաց իր սենյակը:'. The right sidebar shows search filters: Wordform (aset), Lexeme (aset), Translation (aset), Gram & Lexical Attributes (dat, hum), and Advanced Distance (Search, Clear). The footer includes '© 2007-2009 Corpus Technologies' and search options: Exact (selected), Loose, and QuickSearch.

Obr. 1. Vyhledávání v korpusu EANC podle lexémů a gramatických a lexikálních atributů.

Pokud je sloveso dvouslovné, jako například sloveso *cnki gal* „pokleknout“, lze hledání provést dvěma způsoby. Jednou možností je vyhledávání prostřednictvím lexémů jednotlivých slov a druhou je vyhledávání pomocí slovního tvaru (wordform). Tyto dva způsoby mohou vzhledem k rozdílům ve vyhledávání přinést různé typy výsledků. Příklad způsobu vyhledávání na základě slovního tvaru je zachycen na obrázku. 2.

The screenshot displays the EANC (Eastern Armenian National Corpus) search interface. At the top left, the EANC logo and navigation links (MAIN, HELP, LIBRARY, STATISTICS) are visible. The search results section shows four entries:

- Հոգևոր երգարան** (Expand)
- Երկեր 1** (Թորովելնց Վահան) (Expand)

Պատմում են՝ **ծնկի** է եկել տղայի առջև, գրկել է նրա գլուխը և ինչ-որ երկար-երկար շնչացել է ականջին, հետո համբուրել է՝ տաք, արցունքոտ, կարոտագին, հետո նորից շնչացել, հետո նորից համբուրել... մինչև որ դժբախտ հորը, և նույնքան դժբախտ որդուն ուժով բաժանել են իրարից:
- OPD 184-1** (2008) (Expand)

Ա. Զե մի, **ծնկի** էլ գամ քո առաջ:
- Գարուն էր ձյուն էր արել** (Սարգսյան Մկրտիչ) (Expand)

At the bottom of the results, there is a pagination bar (Page: First 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 ... Last) and links for 'Print version' and 'Save to file'.

The right sidebar contains advanced search options:

- Wordform, Lexeme, Translation tabs.
- Distance to the next token: From 1 to 1 words.
- Wordform, Lexeme, Translation tabs.
- Gram & Lexical Attributes.
- Advanced Distance dropdown.
- Search and Clear buttons.
- Links: Specify Subcorpus, Display Options, Search in New Window, Error Report.

At the bottom of the page, there is a copyright notice: © 2007-2009 Corpus Technologies, and search options: Exact (selected), Loose, and a QuickSearch button.

Обр. 2. Vyhledávání v korpusu EANC podle slovních tvarů.